

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง การบริหารจัดการสินค้าข้าวต่อความมั่นคง
ด้านอาหารของประเทศไทย

จัดทำโดย นางสาวลัดดา วิริยางกูร
รหัส 6033

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ปี 2557
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
ลิขสิทธิ์ของกระทรวงการต่างประเทศ

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง การบริหารจัดการสินค้าข้าวต่อความมั่นคง
ด้านอาหารของประเทศไทย

จัดทำโดย นางสาวลัดดา วิริยางกูร
รหัส 6033

หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ปี 2557
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

เอกสารรายงานการศึกษาส่วนบุคคลนี้ อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ

ลงชื่อ

(เอกอัครราชทูต ดร. จิตรिया ปิ่นทอง)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ

(ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ

(ศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช ไชยเพิ่ม)
อาจารย์ที่ปรึกษา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ความมั่นคงด้านอาหารเป็นนโยบายที่ทุกประเทศให้ความสำคัญเพราะอาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สุดในการดำรงชีวิต สังคมใดที่แก้ปัญหาความหิวโหยไม่สำเร็จ สิ่งนี้จะเป็นภัยคุกคามที่กีดกร่อนความมั่นคงและนำไปสู่สังคมที่ไม่มีความสุข รัฐบาลของแต่ละประเทศจะต้องบริหารจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนความมั่นคงด้านอาหารเพื่อให้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาความก้าวหน้าในสาขาต่าง ๆ ความมั่นคงด้านอาหารตามมาตรฐานสากลครอบคลุมในหลักการ 4 ด้าน คือ การมีอาหาร (Food availability) ในปริมาณที่เพียงพอและมีคุณภาพที่เหมาะสม การมีสิทธิเข้าถึงอาหาร (Food access) ที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม การใช้ประโยชน์ (Food utilization) ในการบริโภคในมีปริมาณอาหารเพียงพอ และด้านเสถียรภาพของอาหาร (Food stability) ไม่เกิดภาวะขาดแคลนขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจและภัยพิบัติ เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านทำให้ประเทศไทยอยู่ในสถานะที่มีความมั่นคงด้านอาหารที่ยั่งยืน สถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไรในภาวะที่ประเทศมีสต็อกข้าวที่มากกว่ามหาศาล และแต่ละปีสามารถผลิตข้าวได้เกินความต้องการบริโภคภายในประเทศ

สาเหตุของความไม่มั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากขาดความตระหนักในการผลิตข้าวที่มีคุณภาพความปลอดภัยที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความมั่นคงด้านอาหารตามหลักสากลของชาวนาส่วนใหญ่ และผลกระทบที่เกิดจากโครงการรับจำนำข้าวในช่วงปี 2554 - 2556 ที่ส่งผลให้ชาวนาไม่พัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตข้าวมีต้นทุนการผลิตสูง และเกิดภาวะความไม่มั่นคงด้านอาหารภายในครัวเรือนของชาวนาที่มีฐานะยากจน เพราะนำผลผลิตข้าวทั้งหมดเข้าโครงการรับจำนำเพราะมีราคาสูงเป็นแรงจูงใจ จำเป็นต้องซื้อข้าวที่มีราคาแพงขึ้นเพื่อบริโภค เป็นการปรับเปลี่ยนไปจากวิถีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานที่มีการปลูกข้าวและเก็บไว้เพื่อการบริโภคภายในครอบครัว หากมีปริมาณเหลือจึงจะจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ เป็นวิถีของการสร้างความมั่นคงด้านอาหารภายในครัวเรือน การปรับเปลี่ยนนี้ส่งผลทำให้เกิดความไม่มั่นคงด้านอาหารโดยตรง ดังนั้นการพัฒนาและปรับปรุงให้ประเทศไทยมีความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืนจะสามารถเกิดขึ้นได้คือต้องพัฒนาและส่งเสริมแนวทางที่จะทำให้ชาวนาสามารถพึ่งพิงตนเอง มีรายได้ที่เหมาะสมจากการทำนา และสามารถประกอบอาชีพทำนาได้อย่างยั่งยืน

การดำเนินงานโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพมาตรฐานตามระบบ GAP ของกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงปี 2550 ถึงปัจจุบัน ด้วยวัตถุประสงค์พัฒนาการผลิตข้าวปลอดภัยที่มีคุณภาพผลผลิตข้าวได้มาตรฐาน เพื่อให้ชาวนาสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าว และสามารถมีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อนำมาพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น กลุ่มเกษตรกรที่ใช้เป็นกรณีศึกษา 2 กลุ่ม คือวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ตู่ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ และ วิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ทั้ง 2 กลุ่มดำเนินการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานตามระบบ GAP ผลผลิตข้าวสามารถจำหน่ายได้ราคาสูงขึ้นกว่าข้าวทั่วไป ทำให้ชาวนามีรายได้ที่เหมาะสมและมีกำไรจากการทำนา เป็นชาวนาที่ไม่ได้รับผลกระทบจากโครงการรับจำนำข้าวเหมือนกับชาวนาทั่วไป หลักการสำคัญที่ทั้ง 2 กลุ่มเกษตรกรใช้เป็นแนวทางสำหรับการ

พัฒนาการผลิตข้าว ประกอบด้วย 3 หลักการที่เป็นพื้นฐานให้ชาวนาทั้ง 2 กลุ่มมีความมั่นคงในอาชีพทำนา สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ประการแรกคือการลดต้นทุนการผลิตเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาระบบการผลิตไปสู่การผลิตข้าว GAP ที่มีความปลอดภัยและคุณภาพมาตรฐานเพราะเป็นการลดการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย และลดการใช้สารเคมีลง ประการที่ 2 คือทั้ง 2 กลุ่มพัฒนาการผลิตด้วยระบบการผลิตข้าว GAP ผลิตข้าวปลอดภัย และประการที่ 3 คือการเชื่อมโยงไปสู่ระบบตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวด้วยคุณภาพที่ผู้บริโภคเชื่อมั่น หลักการเหล่านี้ จะเป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ชาวนาสามารถพึ่งพาตนเองได้และเป็นพื้นฐานของความมั่นคงด้านอาหารของครอบครัวและต่อเนื่องถึงระดับชุมชนในภาพรวมต่อไป

การผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานตามระบบ GAP เป็นเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ชาวนาสามารถใช้สารเคมีในแปลงนาได้ และหากมีการใช้สารเคมีจะต้องใช้อย่างระมัดระวัง และต้องปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อไม่มีสารเคมีตกค้างในผลผลิตเกินค่ามาตรฐานที่กำหนด การผลิตข้าวที่ปลอดภัยทั้งชาวนาผู้ผลิตและผู้บริโภค และเป็นเทคโนโลยีที่สามารถใช้ได้กับทุกพื้นที่ ดังนั้น จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพที่สามารถเป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาการผลิตข้าวของชาวนาทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานสนับสนุนการบริหารจัดการสินค้าข้าวให้มีความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทยต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงแนวทางสำหรับพัฒนาระบบบริหารจัดการสินค้าข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบการผลิตข้าวของประเทศไทยจากการดำเนินโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลไทยในช่วงปี 2554 - 2556 ที่มีผลกระทบต่อประเทศและชาวนาอย่างรุนแรงส่งผลต่อเนื่องต่อสถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหารภายในครัวเรือน การผลิตข้าวที่ขาดการตระหนักถึงการพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัย ภาวะชาวนามีต้นทุนการผลิตสูงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการใช้แนวทางของการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานตามระบบ GAP เป็นรูปแบบสำหรับการพัฒนาระบบการบริหารสินค้าข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย โดยวิเคราะห์ระบบการผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ตู่ อ.ราชสีห์ล จ.ศรีสะเกษ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ชาวนาทั้ง 2 กลุ่มประสบความสำเร็จในอาชีพทำนาอย่างยั่งยืน และสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อถอดบทเรียนสำหรับชาวนาในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ขอขอบพระคุณประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ตู่ อ.ราชสีห์ล จ.ศรีสะเกษ นายบุญมี สุระโคตร และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง นายนัด อ่อนแก้ว ที่กรุณาให้ข้อมูลการปฏิบัติในการผลิตข้าวของตนเองและสมาชิกที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการศึกษานี้รวมทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อระบบการผลิตข้าวของประเทศไทยเพื่อการนำไปพัฒนาการผลิตของชาวนาเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ต่อไป

รายงานฉบับนี้ได้รับคำปรึกษาและแนะนำให้เกิดความครบถ้วนสมบูรณ์จากเอกอัครราชทูต ดร. จิตริยา ปิ่นทอง ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู และศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช ไชยเพิ่ม รวมทั้งได้รับการสนับสนุนข้อมูลและคำปรึกษาจากผู้บังคับบัญชา นายชาญพิทยา ฉิมพาลี อธิบดีกรมการข้าว และ ดร. อภิชาติ พงศ์ศรีหตุลชัย ที่ปรึกษาอธิบดีกรมการข้าว ที่ให้คำปรึกษาในแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องสำหรับการพัฒนางานข้าวและชาวนาของประเทศไทยเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง ผู้ศึกษาขอ กราบขอบพระคุณทั้ง 5 ท่าน มา ณ โอกาสนี้

สุดท้ายนี้ ผู้ศึกษาขอขอบคุณผู้อำนวยการสถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ นายธีรวัฒน์ ภูมิจิตร และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ทุ่มเทในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมนี้ รวมทั้งทุ่มเทเวลาและเอาใจใส่ผู้เข้าอบรมในหลักสูตรนี้ตลอดจนจบหลักสูตรด้วยดี รวมทั้งผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงการต่างประเทศ ที่ให้ข้อคิดที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการอบรม ในช่วงระหว่างการฝึกอบรมและการศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ จึงขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้

ลัดดา วิริยางกูร

สิงหาคม 2557

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 สภาพและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตและเนื้อหาการศึกษา	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	4
1.5 นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดทฤษฎี	5
2.2 งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง	11
2.3 วิธีการเก็บข้อมูล	14
บทที่ 3 ผลการศึกษา	16
3.1 สถานการณ์ราคาข้าวของไทยและตลาดโลก	16
3.2 ผลกระทบของโครงการรับจำนำข้าวต่อการดำเนินงานพัฒนาการผลิตข้าว	17
3.3 กรณีศึกษาระบบการผลิตข้าวจากกลุ่มเกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้	18
3.4 วิเคราะห์ระบบการผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกรจากกรณีศึกษาทั้ง 2 กลุ่ม	19
3.5 การผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร	26
บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	27
4.1 สรุปผลการศึกษา	27
4.2 ข้อเสนอแนะ	29
บรรณานุกรม	32
ประวัติผู้เขียน	34

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	ต้นทุนการผลิตข้าวนาปรัง ข้าวหอมมะลิหน้าปี และ ข้าวเหนียวหน้าปีในปี 2553/2554	12
ตารางที่ 2	ต้นทุนการผลิตต่อไร่ในการผลิตข้าวของเกษตรกรจากการดำเนินการโครงการหมู่บ้าน ชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว ปี 2554 ของกรมการข้าว	12
ตารางที่ 3	ราคาข้าวหอมมะลิไทยที่ส่งออก ปี 2552 – 2557	16
ตารางที่ 4	ราคาข้าวไทยเปรียบเทียบกับราคาข้าวประเทศที่ส่งออกรายใหญ่ในปี 2555	17
ตารางที่ 5	เปรียบเทียบราคาข้าวหอมไทย อินเดีย และ ปากีสถาน ปี 2555	17
ตารางที่ 6	หลักการปฏิบัติที่ดีในการปลูกข้าว ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติ และ ประเด็นส่งผลกระทบต่อการลดต้นทุน	21

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1	องค์ประกอบของการพัฒนาการผลิตข้าว ด้วยกระบวนการลดต้นทุนการผลิตข้าว	14
ภาพที่ 2	แนวคิดของระบบการผลิตข้าวคุณภาพและการสร้างตราสัญลักษณ์ด้วยการตรวจสอบ และรับรองคุณภาพและการเชื่อมโยงผลผลิตข้าวคุณภาพไปสู่โรงสีข้าวที่มีระบบการจัดการที่ดี	25
ภาพที่ 3	ความสัมพันธ์ของเทคโนโลยีการลดต้นทุน การผลิตข้าวคุณภาพ และความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย	28

บทที่ 1

บทนำ

1.1 สภาพและความสำคัญของปัญหา

1.1.1 ความสำคัญของสินค้าข้าวต่อความมั่นคงด้านอาหาร

ข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย ในแต่ละปีมีความต้องการสำหรับคนไทยจำนวนประมาณ 64 ล้านคนประมาณ 9 -10 ล้านตันข้าวสาร และเมื่อเทียบกับปริมาณการผลิตของประเทศที่ผลิตได้ประมาณ 18 – 20 ล้านตันข้าวสาร ข้าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญของระบบความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย แต่สถานการณ์ความไม่มั่นคงด้านอาหารของประเทศไทยเกิดขึ้นได้อย่างไรในเมื่อสามารถผลิตได้เกินความต้องการบริโภคของคนภายในประเทศและมีเหลือส่งออกสร้างรายได้ให้กับประเทศนับแสนล้านบาท เมื่อวิเคราะห์เชิงลึกตามหลักการทางวิชาการที่ระบุว่าอาหารที่มีคุณภาพและความปลอดภัยเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงสุขภาวะที่ดีของประชาชน การมีอาหารแต่อาหารนั้น มีสารปนเปื้อน มีคุณภาพไม่เหมาะสมกับการบริโภค การมีอยู่ของอาหารนั้นกลับไม่สามารถสร้างคุณประโยชน์ได้ ทำให้สถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทยตกอยู่ในสถานการณ์น่าเป็นห่วง องค์ประกอบของความมั่นคงด้านอาหารตามหลักวิชาการ (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2555) จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลักอยู่ 3 ด้าน คือ ด้านฐานทรัพยากรและปัจจัยการผลิตอาหาร ด้านการผลิตอาหาร และด้านการกระจายอาหาร เมื่อพิจารณาองค์ประกอบดังกล่าวแล้ว ระบบการผลิตข้าวของไทยมีปัญหาของการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดความสมดุลการผลิตของเกษตรกรขาดการตระหนักถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากมีการใช้ปัจจัยการผลิตและสารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างอย่างขาดความรู้ความเข้าใจและส่งผลกระทบต่อชีวิตและความปลอดภัยของเกษตรกรผู้ผลิตและมีสารเคมีตกค้างในผลผลิตข้าวสำหรับการบริโภคของประชาชนคนไทยทั่วไป

1.1.2 ความสำคัญของความปลอดภัยอาหารต่อความมั่นคงอาหาร

ความปลอดภัยอาหารเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความมั่นคงด้านอาหาร อาหารที่อยู่ในสภาพที่ไม่ปลอดภัยต่อการบริโภคเปรียบเสมือนการไม่มีอาหารบริโภค โดยกองอาหาร (2549) ได้สรุปรายงานการวิจัยว่าสุขภาพของประชาชนนั้น สถานพยาบาลช่วยได้ 20 เปอร์เซ็นต์ ส่วนอีก 80 เปอร์เซ็นต์ เป็นสิ่งที่ประชาชนต้องดูแลตนเองให้ดี อาหารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อสุขภาพโดยตรง และการวิจัยสรุปว่านิสัยการบริโภคอาหารมีผลต่อการเจ็บป่วย ซึ่งสาเหตุที่เห็นได้ชัดอีกอย่างคืออาหารไม่ปลอดภัยหรือมีความเสี่ยงสูง จะส่งผลทำให้เกิดเจ็บป่วยเฉียบพลันหรือจะส่งผลในระยะยาว สาเหตุหลักเนื่องจากอาหารที่ไม่สะอาด มีเชื้อโรคปนเปื้อน หรืออาหารที่มีสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่นยาฆ่าแมลง สารที่ใช้ใส่ในอาหารสัตว์ ซึ่งจะส่งผลทำให้เนื้อสัตว์มีไขมันน้อย สารบอร์แรกซ์ที่ใช้ใส่ในอาหาร โดยผู้ผลิตเชื่อว่าจะทำให้อาหารไม่เน่าเสียและทำให้อาหารกรอบ สิ่งที่กำลังกล่าวมาแล้วจะเป็นสาเหตุให้ประชาชนเกิดโรคอาหารเป็นพิษ การบริโภคอาหารจึงไม่ควรคำนึงถึงแต่เพียงความ

อโรยเท่านั้น แต่ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของอาหารและความปลอดภัยในการบริโภค เนื่องจากมีสิ่งทำให้เกิดโรคหลายชนิดเข้าสู่ร่างกายได้โดยปนเปื้อนมากับอาหาร ที่เรียกว่า โรคที่เกิดจากอาหารเป็นสื่อ (Food borne disease) สำหรับกรณีโรคที่เกิดจากโลหะหนักมักจะเป็นระบบที่เรียกว่า “ตายผ่อนส่ง” คือมีการสะสมที่ละน้อยจนถึงระดับหนึ่ง ก็จะทำให้เกิดการเจ็บป่วย องค์การอนามัยโลกและองค์การอาหารโลก ยังให้ความสำคัญต่อโรคที่เกิดจากอาหารเป็นสื่อ ว่าเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญ อยู่ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประมาณว่า ประชากรถึง 20 ล้านคน ที่เผชิญกับปัญหานี้ รวมทั้งประชากรโลกถึงครึ่งหนึ่งที่เผชิญด้วยปัญหานี้ เช่นกัน

จากสรุปรายงานวิจัย กองอาหาร (2549) ยังกล่าวอีกว่า ปัญหาที่ประชากรโลก กำลังเผชิญอยู่อย่างมาก คือ ความปลอดภัยจากการบริโภคอาหาร ถึงแม้ว่าจะมีการให้ความสนใจกับเรื่องความปลอดภัยของอาหารมากขึ้น จนเกิดเป็นความเข้มงวดในหลาย ๆ ด้านเกี่ยวกับกับอาหารเพื่อการส่งออก ซึ่งกลายเป็นเงื่อนไขในการกีดกันสินค้าที่ประเทศเกษตรกรรมส่วนใหญ่ต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ในแง่มุมมองกับกัน อาจจะเป็นข้อดีที่ว่าประชากรโลกจะได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากขึ้น ทั้งนี้ ปัญหาการบริโภคอาหารไม่ได้มีเพียงภาวะอาหารไม่เพียงพอ หรือการไม่มีความรู้ด้านโภชนาการ ทำให้เกิดการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาด้านอาหารไม่ปลอดภัยด้วย อาหารไม่ปลอดภัยหมายถึง อาหารที่มีเชื้อโรคปนเปื้อน มีสารเคมีปนเปื้อน หรือปนเปื้อนสารที่เป็นอันตรายทางชีวภาพซึ่งได้แก่จุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ สถานการณ์อาหารโลกที่เกิดขึ้นอาจแบ่งได้ 3 กลุ่มปัญหาหลัก คือ ความไม่สมดุลระหว่างอาหารและประชากร อาหารปนเปื้อนสารพิษ และภาวะทุพโภชนาการ ในรายงานดังกล่าว ยังให้ข้อมูลสถานการณ์ ที่ต้องการอาหารที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และคุณค่าทางโภชนาการสูง ยินดีที่จ่ายราคาแพงเพื่อความสบายใจในการบริโภค เช่น ในสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น พร้อมกันนั้น ก็มีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการตรวจสอบป้องกันอันตรายที่ปนเปื้อนมากับอาหาร ยิ่งประเทศมีการพัฒนามากเท่าใด ความสามารถในการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์จะอยู่ในระดับสูงขึ้นไป นั่นหมายถึงอาหารที่จะจำหน่ายต้องมีมาตรฐานด้านความปลอดภัยที่เข้มงวดมากขึ้นเรื่อยๆ และได้กลายมาเป็นอุปสรรคในการส่งออกสำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่ก้าวตามเทคโนโลยีไม่ทัน

สภาพปัญหาของการผลิตข้าวที่ยังคงไม่สอดคล้องกับหลักความมั่นคงด้านอาหาร โดยเฉพาะการขาดการตระหนักถึงคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าข้าวคือสถานการณ์ที่ยังคงเกิดขึ้นในระบบการผลิตข้าวของเกษตรกรไทย แม้ว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะมีการดำเนินนโยบายส่งเสริมการผลิตอาหารปลอดภัยตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นให้ประเทศไทยสามารถผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ ถูกสุขอนามัย ปลอดภัยราคายุติธรรมและได้มาตรฐาน เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง ปราศจากโรคภัย และมีชีวิตที่มีคุณภาพ และเพื่อให้ประชาชนชาวไทยได้บริโภคสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับสินค้าเกษตรส่งออก อีกทั้งทำให้สินค้าเกษตร มีการเพิ่มมูลค่าสินค้าขึ้น และสามารถเพิ่มปริมาณการส่งออกไปต่างประเทศ การบริหารจัดการให้มีการผลิตสินค้าข้าวให้มีความปลอดภัยสำหรับการบริโภคคือปัจจัยพื้นฐานของความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย

1.1.3 ผลกระทบของโครงการรับจำนำข้าวต่อความมั่นคงด้านอาหาร

โครงการรับจำนำข้าวของประเทศไทยในช่วงปี 2554 – 2556 มีผลกระทบทำให้ความมั่นคงด้านอาหารของประเทศสั่นคลอน จากบทวิเคราะห์ ศ.ดร. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2556 ระบุว่าโครงการรับจำนำเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ รวม 6 ประการและข้อที่ส่งผลต่อระบบความมั่นคงอาหารของครัวเรือน คือการที่ชาวนาที่มีฐานะยากจนซึ่งปกติปลูกข้าวเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน เมื่อราคาจำนำข้าวสูงชาวนาเหล่านี้จะนำข้าวออกจำนำทั้งหมดเพราะต้องการเงินไปใช้จ่าย เมื่อเงินหมดและไม่มีข้าวเหลือในถังฉางสำหรับการบริโภคในครัวเรือน ต้องมีการกู้เงินเพื่อนำมาซื้อข้าวบริโภคในราคาแพงที่กว่าการปลูกข้าวบริโภคเอง นอกจากนี้การทำนาในรอบฤดูถัดไปชาวนาไม่มีเมล็ดพันธุ์เหลืออยู่เพราะนำเข้าโครงการจำนำทั้งหมด จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินมาซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวอีกต่อหนึ่ง ผลของโครงการรับจำนำทำให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวขาดความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนและการสร้างรายได้เพื่อครอบครัว ปัญหานี้จะส่งผลอย่างต่อเนื่องหากไม่สามารถบริหารจัดการระบบการผลิตข้าวที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับเกษตรกรได้

ความจำเป็นและสำคัญของความปลอดภัยของสินค้าข้าวและผลกระทบของโครงการรับจำนำข้าว ที่ส่งผลต่อสถานการณ์ความมั่นคงด้านอาหาร เป็นความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องพัฒนาและดำเนินการแก้ไข ขณะที่ชาวนาส่วนใหญ่ของประเทศได้รับผลกระทบจากโครงการรับจำนำข้าว แต่มีชาวนาส่วนหนึ่งที่กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินโครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวคุณภาพให้ได้มาตรฐาน ตั้งแต่ปี 2550 ถึงปัจจุบัน พัฒนาและส่งเสริมให้ชาวนาที่เข้าร่วมโครงการฯ ผลิตข้าวปลอดภัยได้มาตรฐานตามระบบ GAP ทำให้สินค้าข้าวมีคุณภาพสูงได้มาตรฐาน และสามารถจำหน่ายได้ราคาที่สูงขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงสมควรดำเนินการศึกษาระบบการผลิตข้าวและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องที่ทำให้ชาวนาเหล่านั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถนำมาเป็นกรณีตัวอย่างถอดบทเรียนและนำไปขยายผลสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ในแต่ละภูมิภาค เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาว่าการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานสามารถเป็นทางเลือกในพัฒนาการผลิตข้าวของเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศไทย เพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการสินค้าข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทยได้หรือไม่

1.3 ขอบเขตและเนื้อหาการศึกษา

1.3.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะแนวทางสำหรับการดำเนินการผลิตข้าวในภาคเกษตรเพื่อผลิตข้าวเปลือกจากระบวนการทำนา

1.3.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของกรมการข้าว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สถานการณ์ด้านราคาข้าว ยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร ยุทธศาสตร์การพัฒนาข้าว และยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร

1.3.3 ศึกษาข้อมูลผลการดำเนินการผลิตข้าวของเกษตรกรที่ปฏิบัติตามแนวทางการลดต้นทุนการผลิตข้าวและพัฒนาคุณภาพสินค้าข้าวให้ปลอดภัยได้มาตรฐานตามขั้นตอนของการผลิตข้าว GAP

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.4.1 การผลิตข้าวคุณภาพมาตรฐานที่มีความปลอดภัยเพื่อการบริโภคตามแนวทางที่ได้จากการศึกษานี้จะสามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาการผลิตข้าวของชาวนาในประเทศไทย ให้สามารถลดต้นทุนการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวด้วยการยกระดับคุณภาพข้าวให้มีความปลอดภัยและตรงต่อพันธุ์ข้าวที่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน

1.4.2 แนวทางสำหรับการพัฒนาระบบบริหารจัดการสินค้าข้าวของประเทศไทย ด้วยการส่งเสริมการผลิตข้าวที่มีคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน และเสริมสร้างให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขของชาวนาและประชาชนทั่วไป

1.5 นิยามศัพท์

1.5.1 ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึงสถานการณ์อาหารที่จะต้องครอบคลุมในประเด็นด้านการมีปริมาณของอาหารที่มีคุณภาพอย่างพอเพียง ความสามารถในการเข้าถึงอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ และความปลอดภัย การใช้ประโยชน์อาหารอย่างเหมาะสม และควมมีเสถียรภาพด้านปริมาณและราคาอาหาร

1.5.2 การผลิตข้าวตามระบบ GAP (Good Agricultural Practice) หมายถึง ขั้นตอนการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน ซึ่งเป็นระบบการผลิตข้าวตามขั้นตอนของมาตรฐานการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตรสำหรับข้าวหอมมะลิ (มกษ 4400 – 2552) และมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (มกษ 4401 – 2551)

1.5.3 เปอร์เซ็นต์ต้นข้าว หมายถึงน้ำหนักข้าวที่มีความยาวตั้งแต่ 8 ใน 10 ส่วน ถึงข้าวเต็มเมล็ดที่ได้จากสีข้าวเปลือก 100 กรัม

1.5.4 พ.ร.บ.คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ เป็นกฎหมายของกระทรวงสาธารณสุขในการควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยอาหารของประเทศไทย

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎี

2.1.1 ยุทธศาสตร์ความมั่นคงอาหารตามหลักสากล

2.1.1.1 ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2555) รวบรวมคำจำกัดความของความมั่นคงอาหารไว้ดังนี้

1) องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

ความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงการที่ประชาชนมีปริมาณอาหารเพียงพอเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอ มีความหลากหลายของประเภทอาหารที่ได้รับ อาหารมีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัย และประชากรสามารถเข้าถึงอาหารอันเกิดจากระบบการกระจายอาหารอย่างทั่วถึง องค์ประกอบของความมั่นคงด้านอาหาร มีดังนี้

(1) การมีอาหาร (Food availability) หมายถึง การมีอาหารในปริมาณที่เพียงพอและมีคุณภาพที่เหมาะสม ทั้งจากการผลิตภายในประเทศ และ/หรือการนำเข้า

(2) การเข้าถึงอาหาร (Food access) หมายถึง การเข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสม (สิทธิ) เพื่อการหาอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม สิทธิมีความหมายว่า กลุ่มของอาหารซึ่งบุคคลใดสามารถครอบครองโดยกฎหมาย ทางการเมือง การจัดหาทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่อาศัยอยู่ ทั้งนี้ปัจจัยด้านการตลาด และราคาอาหาร รวมถึงอำนาจการซื้อของปัจเจกชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับโอกาสในการจ้างงานและการดำรงชีวิตจะเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการเข้าถึงอาหาร

(3) การใช้ประโยชน์ (Food utilization) หมายถึง การใช้ประโยชน์จากอาหารในการบริโภค โดยมีปริมาณอาหารเพียงพอ มีน้ำสะอาดในการบริโภค อุณหภูมิ สุขอนามัยและการดูแลสุขภาพที่ดี ทำให้ความเป็นอยู่ทางกายภาพได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ เพื่อให้อยู่ในสถานภาพที่ได้รับคุณค่าทางโภชนาการที่ดี และบรรลุความต้องการทางกายภาพ

(4) เสถียรภาพด้านอาหาร (Food stability) หมายถึง ประชาชนหรือครัวเรือน หรือบุคคลต้องเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลา ไม่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารเมื่อเกิดความขาดแคลนขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจและภัยพิบัติ) หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักร เช่น ความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล เสถียรภาพด้านอาหารเกี่ยวข้องกับมิติความมั่นคงอาหารทั้งในเรื่องของการมีและการเข้าถึงอาหาร

2) องค์การอนามัยโลก (WHO)

ให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร คือการที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอในทุกละเวลา รวมทั้งอาหารมีความปลอดภัยและคุณค่าทางโภชนาการที่

เพียงพอแก่การดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาพดีและแข็งแรงขึ้น ทั้งนี้ มิได้เพียงพอให้มีผลิตผลทางอาหารมากขึ้น แต่รวมถึงโอกาสของประชาชนที่สามารถมีรายได้ในการซื้ออาหาร จะต้องมั่นใจได้ว่าประชาชนทุกคน แม้แต่คนที่จนที่สุดในกลุ่มคนจนต้องได้รับอาหารด้วย และต้องคำนึงถึงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

3) พ.ร.บ. คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551

ความมั่นคงด้านอาหาร หมายความว่า การเข้าถึงอาหารที่มีอยู่อย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนภายในประเทศ อาหารมีความปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการอย่างเหมาะสมตามความต้องการตามวัยเพื่อการมีสุขภาพะที่ดี รวมทั้งการมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา และความคงอยู่ของฐานทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ สาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องมาจากอาหาร

2.1.1.2 กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหารของอาเซียน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2555) รวบรวมแผนนโยบายบูรณาการความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียนและแผนกลยุทธ์ความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน ปี 2009 - 2013 (ASEAN Integrated Food Security : AIFS) and Strategic Plan of Action on Food Security in the ASEAN Region 2009 - 2013 มีกรอบยุทธศาสตร์ ที่เน้นเรื่องความมั่นคงอาหาร และการบรรเทา ภัยแล้ง/ขาดแคลน การพัฒนาการค้าอย่างยั่งยืน การบูรณาการระบบข้อมูลสารสนเทศด้านความมั่นคงอาหาร และนวัตกรรมด้านการเกษตร ทั้งนี้กลยุทธ์ 6 ด้าน ดังนี้

- 1) เพิ่มความเข้มแข็งในการจัดการด้านความมั่นคงอาหาร
- 2) ส่งเสริมเพื่อนำไปสู่การตลาดและการค้าสินค้าอาหาร
- 3) สร้างความเข้มแข็งในการบูรณาการระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร
- 4) ส่งเสริมการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน
- 5) กระตุ้นให้มีการลงทุนด้านอาหารและอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร

6) จำแนกและแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหาร

2.1.1.3 ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2555) กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร พ.ศ. 2556 - 2559 โดยมีวิสัยทัศน์ คนไทยมีอาหารที่มีคุณภาพเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอและยั่งยืน มีกรอบยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ประกอบด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ผลิตอาหารอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในประเทศอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 สนับสนุนให้ประชากรทุกระดับเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการผลิตอาหารคุณภาพดี ลดการสูญเสีย และมีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

ยุทธศาสตร์ที่ 4 รักษาเสถียรภาพการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน

2.1.1.4 ความคิดเห็นของผู้บริหารกรมการข้าวต่อการจัดระบบความมั่นคงด้านอาหารของไทย

ดร. อภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย อธิบดีอธิบดีกรมการข้าวที่ปรึกษาอธิบดีกรมการข้าว ให้ความเห็นถึงการจัดระบบความมั่นคงด้านอาหารของไทยว่า ควรต้องกำหนดกรอบการดำเนินงานไว้ 4 กลยุทธ์ ดังนี้

1) กลยุทธ์ที่ 1 ผลิตอาหารให้เพียงพอสำหรับการบริโภคภายในประเทศ เพื่อตอบสนองแนวคิด Food availability มี 5 แนวทาง คือ

(1) เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตโดยใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมและตามศักยภาพของพื้นที่

(2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการผลิตอาหาร

(3) การวิจัยพัฒนาเพื่อลดผลกระทบจากภาวะการเปลี่ยนแปลง

อากาศโลก

(4) สนับสนุนการลงทุนภาคเกษตรจากทุกภาคส่วน

(5) สร้างความเข้มแข็งในเกษตรกร

2) กลยุทธ์ที่ 2 สนับสนุนให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างสม่ำเสมอ คือประเด็นของ Food accessibility ประกอบด้วย 6 แนวทาง ดังนี้

(1) สนับสนุนให้ชุมชนเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตอาหาร

(2) พัฒนาระบบการส่งเสริมเพื่อสนับสนุนการสร้างรายได้ของ

เกษตรกร

(3) ส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมการสำรองอาหารในครัวเรือน

(4) สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในการขนส่งเพื่อการกระจาย

อาหาร

(5) ก่อตั้งระบบสวัสดิการและหลักประกันทางสังคม

(6) ก่อตั้งระบบประกันความเสี่ยงและฟื้นฟูจากภัยธรรมชาติ

3) กลยุทธ์ที่ 3 ส่งเสริมสนับสนุนการผลิตอาหารคุณภาพ ลดการสูญเสียและการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เพื่อประเด็น Food utilization ประกอบด้วย 4 แนวทาง ดังนี้

(1) สนับสนุนการผลิตอาหารปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อาหาร

(2) สนับสนุนการบริโภคอาหารโภชนาการสูง

(3) วิจัยและพัฒนาลดการสูญเสียอาหาร

(4) พัฒนาการเข้าถึงระบบข้อมูลอาหารอย่างสะดวก

4) กลยุทธ์ที่ 4 การรักษาเสถียรภาพด้านการผลิตอาหาร เพื่อประเด็น Food stability ประกอบด้วย 4 แนวทาง ดังนี้

(1) สนับสนุนการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

(2) สนับสนุนการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและความหลากหลายของ

พันธุ์พืชเพื่อการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน

(3) สนับสนุนความมั่นคงทางรายได้ของเกษตรกร

(4) จัดระบบสำหรับพื้นที่ผลิตอาหารและพื้นที่ผลิตพืชพลังงาน
อย่างเหมาะสม

2.1.2 ยุทธศาสตร์ข้าวไทย

กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำยุทธศาสตร์ข้าวไทย ปี 2554 - 2558 ที่มีวิสัยทัศน์ คือ ข้าวไทยครองความเป็นหนึ่งในตลาดโลก ผู้บริโภคมั่นใจ ชาวนาไทยเข้มแข็ง มีประเด็นยุทธศาสตร์ 3 ด้าน ดังนี้

2.1.2.1 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วย 10 กลยุทธ์ คือ

- 1) สร้างโจทย์การวิจัยจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- 2) เร่งรัดการวิจัยพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าว การเพิ่มมูลค่าสินค้าข้าวและผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาชาวนา
- 3) พัฒนางานวิจัยเชิงบูรณาการ และต่อยอดงานวิจัยเชิงพาณิชย์
- 4) สร้างพันธมิตรการวิจัยระหว่างหน่วยงาน และร่วมมือทางวิชาการ

ด้านข้าวกับต่างประเทศ

- 5) สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่
- 6) เพิ่มประสิทธิภาพการวิจัยโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และใช้ศักยภาพจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์

ผลิตภัณฑ์

- 7) จัดตั้งศูนย์วิจัยข้าวแห่งชาติเพื่อเป็นศูนย์กลางงานวิจัยด้านข้าวและผลิตภัณฑ์
- 8) การจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาข้าวแห่งชาติ
- 9) สร้างแรงจูงใจในการพัฒนางานวิจัยให้มีคุณภาพสูง
- 10) ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์

2.1.2.2 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 10 กลยุทธ์ คือ

- 1) จัดทำแผนการผลิต กำหนดเขตส่งเสริมการผลิตข้าวตามศักยภาพของพื้นที่ และจัดระบบการปลูกข้าวแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- 2) ส่งเสริมการผลิตข้าวให้ได้มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าว (Good Agricultural Practices for Rice) การผลิตข้าวแบบครบวงจร การผลิตข้าวอินทรีย์ได้มาตรฐาน ปลอดภัย และปลอดภัยตัดแปรพันธุกรรม (Non-GMOs) รวมทั้งส่งเสริมโรงสีข้าวพัฒนาการผลิตให้ได้มาตรฐานการผลิตที่ดีสำหรับอาหาร (Good Manufacturing Practices)
- 3) ส่งเสริม สนับสนุน การเพิ่มมูลค่าข้าว การสร้างสินค้าข้าวสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตราสินค้าข้าวและผลิตภัณฑ์ และการผลิตข้าวเพื่อตลาดเฉพาะรวมทั้งเชื่อมโยงผู้ผลิตผู้ประกอบการ และผู้บริโภคข้าวและผลิตภัณฑ์
- 4) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการขนส่งสินค้าข้าวและผลิตภัณฑ์ของชาวนา

5) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์ สนับสนุนการพัฒนาเครื่องจักรกลการผลิตข้าว รวมทั้งพัฒนาประสิทธิภาพการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการจัดการองค์ความรู้สู่ชาวนา

6) พัฒนาระบบการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ดีและกลไกรับรองมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ดี

7) พัฒนาระบบและเพิ่มประสิทธิภาพการตรวจสอบและรับรองคุณภาพข้าวและผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานสากล

8) พัฒนาระบบเตือนภัยธรรมชาติและเพิ่มขีดความสามารถในการป้องกันกำจัดความรุนแรงการระบาดของศัตรูข้าว

9) ขยายและปรับปรุงระบบชลประทาน จัดรูปที่ดิน และปรับปรุงฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินให้ครอบคลุมพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญ

10) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์คุณค่าของสินค้าข้าวและผลิตภัณฑ์

2.1.2.3 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งแก่ชาวนา ประกอบด้วย

10 กลยุทธ์ คือ

1) สร้างระบบและเครือข่ายการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการผลิตและจัดการผลผลิตระหว่างหน่วยงานราชการด้วยกัน ระหว่างชาวนากับชาวนา และระหว่างหน่วยงานราชการกับชาวนา รวมทั้งสร้างชาวนาชั้นนำและชาวนามืออาชีพให้เป็นวิทยากรจากชาวนาสู่ชาวนา

2) สร้างยุวชาวนาให้เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสืบสานอาชีพการทำนา

3) ส่งเสริมและสนับสนุนศูนย์ข้าวชุมชนเป็นศูนย์กลางด้านการผลิตข้าว

4) พัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาวนาและองค์กรชาวนา

5) จัดให้มีระบบสวัสดิการชาวนาโดยจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชาวนา

6) พัฒนาระบบทะเบียนชาวนาและการนำไปใช้ประโยชน์

7) สนับสนุนการประกันความเสี่ยงในการผลิตข้าวของชาวนา

8) ส่งเสริมการผลิตข้าวเพื่อความมั่นคงและพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่

ชาวนา

9) อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมภูมิปัญญาข้าวไทย

10) ปรับปรุงกลไกการส่งเสริมและบริการชาวนาโดยพัฒนาศูนย์บริการชาวนาแบบเบ็ดเสร็จ ศูนย์ข้าวชุมชนเครือข่าย รวมทั้งพัฒนาระบบสารสนเทศข้าวและการให้บริการที่ทันสมัย

2.1.3 ยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยด้านสินค้าเกษตรและอาหาร

ความปลอดภัยอาหารเป็นประเด็นหนึ่งของความมั่นคงด้านอาหาร เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในยุคใหม่ที่คำนึงถึงสุขภาพของตนเองและบุคคลอันเป็นที่รักและห่วงใยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (2553) ได้จัดทำยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร ปี 2553 - 2556 ขึ้น กำหนด

วิสัยทัศน์นี้ สร้างมาตรฐานและความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อคนไทยและตลาดโลก (Standard and Safety for All) มีวัตถุประสงค์ 4 ประเด็นประกอบด้วย

1) เพื่อยกระดับด้านมาตรฐาน คุณภาพ และความปลอดภัยของสินค้าเกษตรและอาหารของไทย เพื่อประโยชน์ทั้งของผู้ผลิตและผู้บริโภคในประเทศ และของผู้บริโภคในตลาดต่างประเทศ

2) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันด้านสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศ อย่างยั่งยืนโดยการใช้มาตรฐาน คุณภาพ และความปลอดภัย เป็นการสร้างรายได้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจของประเทศ

3) เพื่อสนับสนุนให้เกิดความต้องการสินค้าเกษตรและอาหารที่มีมาตรฐาน คุณภาพ และความปลอดภัย (Demand-Driven) โดยสร้างความตระหนักให้เห็นความสำคัญ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร

4) เพื่อบูรณาการทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้สามารถดำเนินการแผนงาน โครงการ ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับยุทธศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งเพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน องค์กรบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น และอื่นๆ

ประกอบด้วย 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 1) พัฒนาสินค้าเกษตรคุณภาพรายสินค้าพืช ประมง ปศุสัตว์
- 2) สนับสนุนผู้ผลิตเข้าสู่ระบบมาตรฐาน
- 3) วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์และตลาดสินค้าคุณภาพ
- 4) สร้างระบบอาหารศึกษาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านมาตรฐาน
- 5) สร้างความมั่นใจในมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารของไทย

2.1.4 ความสำคัญของระบบบริหารจัดการอาหาร

รัฐบาลจะต้องกำหนดนโยบายและมาตรการอย่างถูกต้อง ให้ความสำคัญการการบริหารจัดการ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ของประเทศ ขณะเดียวกันเป็นโอกาสของไทย ในสถานการณ์วิกฤตอาหารโลก เนื่องจากความพร้อมในการผลิตและข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้และแปรวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ ไทยต้องวางแผนพัฒนาศักยภาพของความเป็นแหล่งอาหารโลก เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพราะอาหารคือทรัพยากรที่มีความสำคัญมากขึ้นทุกวัน บัญชา (2551) เขียนบทความวิกฤตอาหารโลก นำเสนอว่า รัฐบาลไทยควรบริหารจัดการข้าวอย่างเป็นระบบ ไม่ควรจำกัดการส่งออก ไม่บิดเบือนราคาตลาด แสวงหาพันธมิตรที่เป็นผู้ผลิตภาคการเกษตรเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และตลาดซึ่งกันและกัน แม้ว่าวิกฤตการณ์อาหารทำให้เกษตรกรไทยได้รับผลประโยชน์มากขึ้นก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันผลกระทบยังคงตกอยู่กับคนจนในเมือง เพราะยังคงต้องจ่ายค่าอาหารในราคาที่สูงขึ้นถึง 43 เปอร์เซ็นต์ และในที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (อังค์ถัด) ที่กรุงอักกรา สาธารณรัฐกานา ยังแสดงความเห็นเช่นเดียวกันว่า ในระยะยาวนั้น การเจรจาเปิดตลาดการค้าจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ส่งผลให้บรรดาเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพราะราคาพืชผลทางการเกษตรจะได้ราคาดีตามผลผลิตที่มี

ปริมาณเพิ่มมากขึ้น อันนับว่าเป็นผลประโยชน์ที่ดี แก่ประเทศไทยทั้งสิ้น บทความวิฤตอาหารโลกของปัญญา (2551) ยังระบุว่า ประเทศไทยส่งออกอาหารที่สำคัญของโลก จึงได้รับผลกระทบจากวิฤตการณ์อาหารน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ อีกหลายๆ ประเทศ การบริโภคภายในประเทศจึงไม่ต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลน แต่วิฤตด้านอาหารสามารถแผ่ขยายได้เนื่องจากอาหารไม่ใช่เพียงโภคภัณฑ์ แต่อาหารเป็นหัวใจของการอยู่รอดของประชากรโลก ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้น ณ ที่หนึ่งทีใด หากแต่กลายเป็นปัญหาใหญ่ทางสังคม และ การเมืองที่แผ่ขยายไปทั่วโลก

2.2 งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 การศึกษาต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกร

การดำเนินงานโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว (อัมรา, 2554) สรุปไว้ว่าจะเป็นไปได้ 4 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ต้นทุนต่อไร่ลดลง และ ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น

กรณีที่ 2 ต้นทุนต่อไร่ลดลง และ ผลผลิตต่อไร่เท่าเดิม

กรณีที่ 3 ต้นทุนต่อไร่เท่าเดิม และ ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น

กรณีที่ 4 ต้นทุนต่อไร่เพิ่มขึ้น และ ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่มูลค่าสูงกว่าต้นทุนที่เพิ่มขึ้น

ข้อมูลต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกรก่อนการดำเนินโครงการ (อัมรา, 2554) แสดงไว้ในตารางที่ 1 และเมื่อมีการดำเนินงานพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการ พบว่าต้นทุนการผลิตของเกษตรกรลดลง ตามข้อมูลในตารางที่ 2 ต้นทุนการผลิตข้าวขาวที่เป็นข้าวที่ส่วนใหญ่ปลูกในภาคกลางจากประมาณ 4,327 บาทต่อไร่ ลดลงเป็น 3,139 บาทต่อไร่ ต้นทุนลดลงประมาณ 1,188 บาทต่อไร่ ข้าวหอมมะลิในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจาก 3,842 บาทต่อไร่ ลดลงเป็น 3,042 บาทต่อไร่ ต้นทุนลดลงประมาณ 800 บาทต่อไร่ และพบว่าต้นทุนที่ลดลงคือค่าใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิตด้านปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าว

ตารางที่ 1 ต้นทุนการผลิตข้าวนาปรัง ข้าวหอมมะลินาปี และ ข้าวเหนียวนาปีในปี 2553/2554

รายการ	ประเภทข้าว		
	ข้าวชานาปรัง	ข้าวนาปีหอมมะลิ	ข้าวนาปีข้าวเหนียว
1. ต้นทุนผันแปร (ปุ๋ย สารเคมี เมล็ดพันธุ์)	3,074	3,252	2,790
2. ต้นทุนคงที่ (ค่าเช่าที่ดินค่าเสียโอกาส)	1,253	589	589
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	4,327	3,842	3,379
4. ผลผลิต (ก.ก./ไร่)	814	358	368
5. ต้นทุนต่อตัน	5,313	10,730	9,181
6. ปริมาณข้าวสารต่อไร่ *	488	179	221
7. ต้นทุนข้าวสาร บาทต่อ ก.ก.**	8.90	21.50	15.29

* ข้อมูลในข้อ 6 และ 7 เป็นข้อมูลจากการคำนวณ โดยข้าวชานาปรัง และ ข้าวเหนียวอัตราการแปรสภาพเป็นข้าว เท่ากับ 60 % ส่วนข้าวหอมนาปีอัตราการแปรสภาพเท่ากับ 50 %

** เป็นราคาที่เหมาะสมการจากผลผลิตเฉลี่ยและต้นทุนการผลิตของเกษตรกร

ตารางที่ 2 ต้นทุนการผลิตต่อไร่ในการผลิตข้าวของเกษตรกรจากการดำเนินการโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว ปี 2554 ของกรมการข้าว

ภาค	ผลผลิตเฉลี่ย กก./ไร่	ต้นทุนเฉลี่ย		ปริมาณ * ข้าวสาร ต่อไร่ (กก.)	ต้นทุนข้าวสาร ** ของเกษตรกร (บาท/กก.)
		บาท/ไร่	บาท/ตัน		
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	466	3,042	6,525	233	13.06
ภาคกลาง	857	3,139	3,662	514	6.11
ภาคใต้	624	3,604	5,613	385	9.36

* เป็นข้อมูลจากการคำนวณโดยภาคตะวันออกเฉียงเหนืออัตราการแปรสภาพเท่ากับ 50 % ภาคกลาง และ ภาคใต้อัตราการแปรสภาพเป็นข้าว เท่ากับ 60 %

** เป็นราคาที่เหมาะสมการจากผลผลิตเฉลี่ยและต้นทุนการผลิตของเกษตรกร

2.2.2 การพัฒนาการผลิตข้าวและชานาของกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2.2.2.1 โครงการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าว GAP

กรมการข้าว (2550) ได้ดำเนินโครงการพัฒนาและส่งเสริมระบบการตรวจสอบและรับรองระบบการผลิตข้าว GAP ตามยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหารของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร, 2553)

และยุทธศาสตร์ข้าวไทย (กรมการข้าว, 2554) ด้วยวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทั้งคุณภาพข้าว และการปฏิบัติของชาวนาที่ผลิตข้าวตามระบบ GAP รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อม สรุปได้ดังนี้

1) การพัฒนาด้านคุณภาพผลผลิตประกอบด้วยข้าวเปลือกจะมีสารเคมีตกค้างได้ไม่เกินค่าสูงสุดที่กำหนดไว้ตามมาตรฐาน ผลผลิตข้าวเปลือกต้องมีคุณภาพตรงตามพันธุ์ และมีเปอร์เซ็นต์ ต้นข้าว (เปอร์เซ็นต์การสีเป็นข้าวสารเต็มเมล็ด) ไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว มีข้อกำหนดที่ควบคุมการปฏิบัติของเกษตรกรในการใช้สารเคมีให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามคำแนะนำ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อชีวิตและสุขภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

3) พัฒนาเกษตรกรให้มีการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีในการปลูกข้าว (Good Agricultural Practices: GAP) เป็นหลักการปฏิบัติที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีที่ถูกต้องตามคำแนะนำที่ได้รับการทดสอบแล้วจากนักวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้อง

2.2.2.2 กลยุทธ์การพัฒนาการผลิตข้าว

การดำเนินงานพัฒนาการผลิตข้าวของกรมการข้าว (2554) กำหนดกลยุทธ์ในการวางแผนการผลิตข้าวที่มีการใช้ปัจจัยการผลิตที่ฟุ่มเฟือย มีการใช้เมล็ดพันธุ์อัตราสูงกว่าคำแนะนำ ใช้ปุ๋ยมาก ใส่นิดเวลา ไม่ใช้ปุ๋ยที่แนะนำสำหรับนาข้าว มีปัญหาการระบาดของโรค และแมลง ที่ต้องทำให้ใช้สารเคมีมากขึ้น โดยกำหนดระดับการพัฒนา 3 ระดับ เป็นการนำหลักของการลด - ละ - เลิก การใช้สารเคมี ตามรูปแบบสรุปในภาพที่ 1 และมีหลักการของแต่ละระดับ ดังนี้

1) การลดการใช้ปัจจัยการผลิตที่ฟุ่มเฟือย ลดอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ และลดการใช้สารเคมี ที่เป็นแนวทางพื้นฐานการลดต้นทุนการผลิตข้าว เป็นระดับที่เกษตรกรทั่วไปสามารถปฏิบัติได้

2) การละเว้นการใช้สารเคมีหากจำเป็นต้องใช้ให้ปฏิบัติตามคำแนะนำ โดยการสำรวจแปลงนาเพื่อให้รู้สถานการณ์การเข้าทำลายหรือการระบาดของโรค หรือแมลง การปฏิบัติในการละเว้นการใช้สารเคมี เป็นระดับที่เกษตรกรผนวกกับการใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพดี จะเป็นพื้นฐานของการผลิตตามระบบ GAP ที่เกษตรกรทั่วไปที่ต้องการ ข้าวคุณภาพมาตรฐานเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวและมีโอกาสในการจำหน่ายผลผลิตไปสู่การทำข้าวคุณภาพ เป็นระดับที่สามารถใช้ได้กับพื้นที่การผลิตข้าวอย่างกว้างขวาง และเป็นเป้าหมายที่กรมการข้าวกำหนดไว้ให้เป็นกลยุทธ์หลักในการพัฒนาข้าวคุณภาพข้าวไทย

3) การเลิกใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีทุกชนิด เป็นการผลิตแบบอินทรีย์ เกษตรกรที่มีสภาพพื้นที่ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สามารถควบคุมการปนเปื้อนสารเคมีได้ เป็นระบบการผลิตที่หากสามารถปฏิบัติได้ตามมาตรฐานสากล และได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่ได้รับ ความเชื่อถือ จะสามารถสร้างมูลค่าได้สูงมากเนื่องจากผู้บริโภคต้องการอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของการพัฒนาการผลิตข้าว ด้วยกระบวนการลดต้นทุนการผลิตข้าว การผลิตข้าว GAP การผลิตข้าวอินทรีย์ ของกรมการข้าว

2.3 วิธีการเก็บข้อมูล

2.3.1 การศึกษาครั้งนี้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ดังนี้

- 1) สถานการณ์ราคาข้าวของไทยและตลาดโลก
- 2) ยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียนและประเทศไทย
- 3) สัมภาษณ์ผู้บริหารกรมการข้าวถึงแนวทางการบริหารจัดการสินค้าข้าวเพื่อ

ความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืนและสามารถเป็นต้นแบบให้กับประเทศในภูมิภาคอาเซียน

- 4) ยุทธศาสตร์ข้าวไทย ปี 2554 - 2559
- 5) ยุทธศาสตร์มาตรฐานความปลอดภัยอาหาร
- 6) การดำเนินงานโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว ปี 2554 ของกรมการข้าว
- 7) การพัฒนาการผลิตข้าวและชาวนาของกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและ

สหกรณ์

2.3.2 ศึกษารูปแบบการผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

2.3.3 สัมภาษณ์ระบบการผลิตข้าวและแนวคิดในการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้าน
อุ่มแสง ต.คู่อ.ราชไศล จ.ศรีสะเกษ

2.3.4 สัมภาษณ์ระบบการผลิตข้าวและแนวคิดในการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนบ้าน
เขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

บทที่ 3 ผลการศึกษา

3.1 สถานการณ์ราคาข้าวของไทยและตลาดโลก

ราคาส่งออกของข้าวไทยตั้งแต่ปี 2552 (ตารางที่ 3) ข้าวหอมมะลิ เกรดเอ มีแนวโน้มคงตัว ตั้งแต่ปี 2553 - 2557 ราคาส่งออกในปี 2557 ต้นละ 1,162 US \$ ส่วนข้าวหอมปทุมธานี 1 ลดลง เหลือ 664.95 US \$ ส่วนข้าวขาวลดลงเหลือประมาณต้นละ 457 US \$ โดยข้าวทุกประเภทมีราคา ลดลงจากปี 2555 เมื่อเปรียบเทียบราคาข้าวไทยกับประเทศอื่น สำหรับข้าวขาวเมล็ดยาวคุณภาพสูง (ตารางที่ 4) ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2557 ข้าวไทยมีราคาสูงกว่าทุกประเทศ ส่วนข้าวหอมข้าวไทยสูงกว่า ข้าวหอมเวียดนาม ราคาใกล้เคียงกับข้าวบาสมาดิจากปากีสถานแต่ราคาต่ำกว่าข้าวบาสมาดิจอง อินเดีย (ตารางที่ 5) จากข้อมูลราคาข้าวไทยที่ส่งออกที่ยังคงสูงกว่าข้าวประเทศอื่น ๆ แสดงถึง แนวโน้มที่สะท้อนถึงการความเชื่อถือในคุณภาพข้าวไทยจากประเทศผู้นำเข้า รวมทั้งราคาข้าวหอม มะลิที่มีราคาใกล้เคียงกับข้าวบาสมาดิจองอินเดียและปากีสถานที่จัดกลุ่มเป็นข้าวที่มีคุณภาพ ข้อมูล ดังกล่าวแสดงแนวโน้มว่าระบบตลาดยังคงให้ราคาตามคุณภาพของผลผลิตข้าว และสำหรับข้าวไทย ข้าวหอมมะลิที่ถือว่าเป็นข้าวเกรดพรีเมียมที่ยังคงมีศักยภาพทางการตลาดที่ดี

ตารางที่ 3 ราคาข้าวหอมมะลิไทยที่ส่งออก ปี 2552 – 2557

ประเภทข้าว	ราคาเฉลี่ยปี (US \$)					
	2552	2553	2554	2555	2556	2557
ข้าวหอมมะลิ เกรดเอ	923.57	1,121.52	1,131.59	1,087.69	1,176.31	1,162.00
ข้าวปทุมธานี 1	767.09	804.65	834.62	938.31	914.38	664.95
ข้าวขาว	631.71	577.96	605.57	639.63	581.77	457.75

ที่มา: สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย, FOB price www.thairiceexporter.or.th

ตารางที่ 4 ราคาข้าวไทยเปรียบเทียบกับราคาข้าวประเทศที่ส่งออกรายใหญ่ในปี 2555

เดือน	ข้าวขาวเมล็ดยาวคุณภาพสูง Long grain white rice - high quality (US\$)						
	Thai 100 % B	Viet 5%	Indian 5 %	Paki 5%	US 4%	Uruguay 5%	Argentina 5%
กรกฎาคม	592	415	423	470	566	585	585
มิถุนายน	610	418	436	471	558		585
พฤษภาคม	616	439	427	463	540	583	583
เมษายน	566	439	444	475	509		550
มีนาคม	552	431	445	469	511	542	542

ที่มา: www. Airea.net, statistic data international rice price

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบราคาข้าวหอมไทย อินเดีย และ ปากีสถาน ปี 2555

เดือน	ข้าวหอมเมล็ดยาว (US \$)			
	Thai Hom Mali 100%	Viet 5%	Indian basmati 2%	Paki basmati 2 %
กรกฎาคม	1,025	625	1,065	1,025
มิถุนายน	1,048	625	1,065	1,025
พฤษภาคม	1,015	625	1,065	1,025
เมษายน	1,005	622	1,065	1,025
มีนาคม	1,016	621	1065	1,025

ที่มา: www. Airea.net, statistic data international rice price

3.2 ผลกระทบของโครงการรับจำนำข้าวต่อการดำเนินงานพัฒนาการผลิตข้าว ของกรมการข้าว

โครงการรับจำนำข้าวช่วงปี 2554- 2556 ทำให้เกิดผลกระทบต่อชาวนาและระบบการผลิตข้าวของประเทศ จากรายงานสรุปของคณะกรรมการธิการ การเงิน การคลัง การธนาคารและสถาบันการเงิน ของวุฒิสภา (2556) ระบุว่าโครงการรับจำนำที่ราคาสูงกว่าราคาตลาดทำให้ชาวนาขายพื้นที่และรอบการเพาะปลูกโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของผลผลิตข้าวและต้นทุนการผลิต ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศักยภาพการแข่งขันของข้าวไทย และอุตสาหกรรมข้าวไทยในระยะยาว ผลกระทบดังกล่าว มีแนวโน้มเป็นสาเหตุทำให้การพัฒนาการผลิตข้าวและชาวนาของกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ไม่บรรลุเป้าหมาย ชาวนาส่วนใหญ่ละเลยการปฏิบัติตามแนวทางการลดต้นทุนและการพัฒนาคุณภาพ ชาวนามีต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างถูกต้อง รวมทั้งการไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าข้าวตามระบบการผลิตข้าว GAP การพัฒนาการผลิตข้าวและชาวนาที่เป็นความรับผิดชอบของกรมการข้าว

ตามแนวทางส่งเสริมการ ลด - ละ- เลิก การใช้ปัจจัยการผลิตอย่างฟุ่มเฟือย รวมทั้งการดำเนินโครงการพัฒนาและส่งเสริมการตรวจสอบและรับรองคุณภาพข้าวให้ได้มาตรฐาน ที่มีเป้าหมายการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวด้วยคุณภาพที่เป็นที่เชื่อมั่นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องประสบปัญหาอุปสรรคขาดความร่วมมือและความสนใจจากชาวนา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตข้าวของประเทศโดยรวม

3.3 กรณีศึกษาระบบการผลิตข้าวจากกลุ่มเกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

จากการติดตามประเมินผลโครงการพัฒนาและส่งเสริมระบบการตรวจสอบและรับรองคุณภาพข้าว GAP ในช่วงปี 2552 - 2556 (กรมการข้าว, 2556) พบว่ามีเกษตรกรที่มีปฏิบัติตามระบบการผลิตข้าว GAP อย่างต่อเนื่อง จะไม่ได้รับผลกระทบจากโครงการรับจํานําของรัฐบาลสามารถพึ่งพาตนเองได้ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐ ในที่นี้ได้ศึกษาเชิงลึกในสถานการณ์การผลิตข้าวของ 2 กลุ่ม คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ตู่ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง เนื่องจากทั้ง 2 กลุ่มนี้แสดงศักยภาพที่ชัดเจนว่าไม่ได้รับผลกระทบจากโครงการรับจํานําข้าวของรัฐบาล สามารถผลิตและจำหน่ายผลผลิตได้อย่างต่อเนื่องและได้รับผลตอบแทนอย่างเหมาะสม จึงสมควรเป็นกรณีตัวอย่างเพื่อเป็นกรณีศึกษาในการประเมินและวิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุนให้กลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองได้และสรุปเป็นแนวทางที่นำไปพัฒนาระบบบริหารจัดการสินค้าข้าวของไทยได้ต่อไป

3.3.1 วิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ตู่ อ.ราชสีห์ จ. ศรีสะเกษ

เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้น ปี 2544 นายบุญมี สุโรโคตร เป็นประธานกลุ่มตั้งแต่ปี 2547 ถึงปัจจุบัน มีสมาชิกจำนวน 1,113 ราย กลุ่มมีพื้นที่ 19,840 ไร่ มีการผลิตข้าวอินทรีย์ ตามมาตรฐานสากล รวม ประมาณ 7,300 ไร่ สมาชิกจำนวนประมาณ 500 ราย ผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานกรมการข้าว จำนวน 400 ราย และผลิตข้าวตามระบบ GAP ของกรมการข้าว รวม 1,114 ราย พื้นที่ประมาณ 19,000 ไร่ กลุ่มมีการยื่นขอรับรองระบบการผลิตข้าวการค้าข้าวที่เป็นธรรมตามมาตรฐาน Fair Trade ของสหภาพยุโรป ครอบคลุมสมาชิก 1.114 ราย พื้นที่ 19,840 ไร่ มีค่าใช้จ่ายเพื่อการตรวจสอบและรับรองการผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล และระบบ Fair Trade รวม ประมาณ 400,000 บาท/ปี

การผลิตข้าวมีต้นทุนการผลิตประมาณ 2,800 - 3,000 บาทต่อไร่ รายได้ของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ที่ประมาณ 5,000 - 7,000 บาท/ไร่ และมีบางรายอาจสูงถึง 10,000 บาทต่อไร่ โดยเฉลี่ยแต่ละครอบครัวจะมีรายได้ประมาณ 50,000 - 70,000 บาท/ปี (คิดพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 10 ไร่/ครอบครัว) ผลผลิตข้าวเปลือกประมาณ 10,000 ตัน/ปี กลุ่มมีโรงสีขนาดเล็กเพื่อดำเนินการสีข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล และเชื่อมโยงกับโรงสีภาคเอกชนในพื้นที่ ผลผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากลของปี 2556 จำหน่ายหมดแล้วและตลาดมีความต้องการไม่จำกัด ส่วนผลผลิตปี 2557 ทำสัญญากับผู้ส่งออกแล้ว 2 ราย จากผู้มาติดต่อทั้งหมด 9 ราย มีผู้ส่งออก 1 รายต้องการจองผลผลิตทั้งหมด โดยจ่ายเงินล่วงหน้า 60 % แต่ทางกลุ่มต้องการกระจายความเสี่ยงจึงตกลงกับผู้ส่งออก 2 ราย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ทำการตลาดภายในประเทศจำหน่ายภายใต้ชื่อ “ลุงบุญมี” กลุ่มมีผลิตภัณฑ์รวม 9 ชนิด ประกอบด้วย

- 1) ข้าวกล้องงอก 5 สายพันธุ์ จำหน่ายราคา 120 บาท/ กิโลกรัม
- 2) ข้าวกล้องงอกหอมมะลิ จำหน่ายราคา 100 บาท/กิโลกรัม
- 3) ข้าวกล้องงอกหอมมะลิแดงอินทรีย์ จำหน่ายราคา 110 บาท/กิโลกรัม
- 4) ข้าวกล้องงอกหอมมะลิ จำหน่ายราคา 60 บาท/กิโลกรัม
- 5) ข้าวกล้องงอกหอมมะลิแดงอินทรีย์ จำหน่ายราคา 70 บาท/กิโลกรัม
- 6) ข้าวสอินทรีย์ 3 กษัตริย์ จำหน่ายราคา 70 บาท/กิโลกรัม
- 7) ข้าวกล้องงอกไรซ์เบอร์รี่ จำหน่ายราคา 100 บาท/กิโลกรัม
- 8) ข้าวกล้องงอกหอมนิล จำหน่ายราคา 70 บาท/กิโลกรัม
- 9) ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จำหน่ายราคา 60 บาท/กิโลกรัม

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสงมีโรงปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์จำหน่ายให้กับสมาชิกและเกษตรกรทั่วไป มีการปลูกพืชตระกูลถั่วหลังนาเป็นหลักการสำหรับการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน ทำให้การผลิตข้าวของสมาชิกมีผลผลิตค่อนข้างสูงถึงประมาณ 500 กิโลกรัมต่อไร่

3.3.2 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีการผลิตข้าวตามระบบ GAP ของกรมการข้าว ตั้งแต่ปี 2550 ประธานคือนายนิต อ่อนแก้ว สมาชิกจำนวน 38 ราย พื้นที่ผลิตประมาณ 350 ไร่ ข้าวที่ปลูกคือพันธุ์สังข์หยดเมืองพัทลุง ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) ที่มีตำนาน (Story) ที่เป็นจุดเด่นของข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุง และเป็นข้าวที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่มีปริมาณเหล็กสูง ปัจจุบันมีการบริโภคข้าวเป็นโภชนบำบัด (Functional food) การผลิตของเกษตรกรสมาชิกกลุ่ม มีต้นทุนประมาณ 2,605 บาท ต่อไร่ ผลผลิตประมาณ 500 กิโลกรัมต่อไร่ วิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง มีการพัฒนาระบบการจัดการโรงสีข้าว และได้รับการรับรองระบบ GMP โรงสีข้าวจากกรมการข้าว ข้าวเปลือกที่ผลิต นำเข้าแปรสภาพด้วยโรงสีวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง ปัจจุบันจำหน่ายได้ในราคา 120 บาทต่อกิโลกรัม กลุ่มจะรับซื้อผลผลิตข้าวจากสมาชิกราคาดันละประมาณ 22,000 บาท ข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุง 1 ตัน ใช้พื้นที่ผลิตโดยประมาณ 2.2 – 2.5 ไร่ จะมีต้นทุนประมาณ 6,512 บาท โดยสรุปเกษตรกรจะยังคงมีผลตอบแทนเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 15,000 บาทต่อไร่ ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง มีการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ว่า ผลผลิตข้าวเปลือกนั้นต้องได้รับการรับรองเป็น Q ข้าวเปลือก เพื่อนำมาแปรสภาพจำหน่ายเป็นข้าวสารและทำการตลาดภายใต้ชื่อวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง

3.4 วิเคราะห์ระบบการผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกรจากกรณีศึกษาทั้ง 2 กลุ่ม

3.4.1 การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการลดต้นทุน

เป็นการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตของกรมการข้าว ที่มีหลักการเน้นให้เกษตรกรมีความรู้และเข้าใจในขั้นตอนการปลูกข้าวที่มีอยู่ 7 ขั้นตอน ตามที่แสดงไว้ในตารางที่ 6 ที่รวบรวมหลักการปฏิบัติที่ดีในการปลูกข้าว ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติ และประเด็นส่งผลต่อการลดต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ค่าปุ๋ยเคมี และค่าแรงงานในการปลูกข้าว

การปฏิบัติได้ครบทุกขั้นตอนจะส่งผลให้เกษตรกรมีต้นทุนต่ำซึ่งไม่ส่งผลทำให้ผลผลิตต่อไร่ลดลง ผลตอบแทนที่เกษตรกรได้รับจากการปลูกข้าวจะอยู่ในระดับที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสม

จากกรณีศึกษาในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ดู่ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ การปลูกข้าวส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ข้าวหอมมะลิต้นทุนการผลิตโดยเฉลี่ยอยู่ในช่วง 2,800 – 3,000 บาทต่อไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนโดยเฉลี่ยของการผลิตข้าวหอมมะลิของเกษตรกรทั่วไป (อัมรา, 2554) ที่เท่ากับประมาณ 3,842 บาทต่อไร่ เกษตรกรสามารถลดต้นทุนได้ถึง 842 - 1,042 บาทต่อไร่ และต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับการดำเนินโครงการหมู่บ้าน ชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว ของกรมการข้าว

ส่วนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ปลูกข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุง ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยประมาณ 2,605 บาทต่อไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกรในภาคใต้ (อัมรา, 2554) ตามโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว ที่ประมาณ 3,604 บาทต่อไร่ ต้นทุนลดลงประมาณ 1,000 บาทต่อไร่

ความสามารถในการลดต้นทุนการผลิตจะสามารถลดได้มากหรือน้อย จะขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ สภาพปัญหาในกระบวนการผลิต และความครบถ้วนในการปฏิบัติตามเทคโนโลยี 7 ประเด็น ตามที่ระบุไว้ในตารางที่ 6 และผลผลิตต่อไร่ที่เกษตรกรสามารถผลิตได้ หากสามารถปฏิบัติได้ตามหลักการที่เป็นคำแนะนำในการลดต้นทุนการผลิตตามโครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว กรณีที่ 4 ต้นทุนต่อไร่เพิ่มขึ้นและผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงกว่าต้นทุนที่เพิ่มขึ้น และกรณีการลดต้นทุนการผลิตของทั้ง 2 กลุ่มสามารถดำเนินการได้อยู่ในระดับที่น่าพอใจ หลักการที่สำคัญคือผลผลิตข้าวต่อไร่ค่อนข้างสูงประมาณ 500 กิโลกรัมต่อไร่ สูงกว่าศักยภาพของพันธุ์ข้าวหอมมะลิที่มีผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 400 – 450 กิโลกรัมต่อไร่ และพันธุ์ข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุงที่มีผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 350 – 400 กิโลกรัมต่อไร่

ตารางที่ 6 หลักการปฏิบัติที่ดีในการปลูกข้าว ประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติ และประเด็นส่งผลต่อการลดต้นทุน

ที่	หลักการปฏิบัติที่ดีในการปลูกข้าว	ประโยชน์ที่ได้รับ	ประเด็นที่ส่งผลต่อการลดต้นทุน			
			ลดอัตราเมล็ดพันธุ์	ลดสารเคมีกำจัดศัตรูพืช	ลดการใช้ปุ๋ยเคมี	ลดแรงงาน
1	การเตรียมดินอย่างถูกต้องและเหมาะสม	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำจัดวัชพืชที่อยู่ในพื้นที่ 2. พื้นที่ที่มีความร่วนซุยเหมาะสำหรับการเติบโตของข้าว 3. หน้าดินมีความสม่ำเสมอ สามารถควบคุมระดับน้ำได้อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะส่งผลให้การควบคุมวัชพืชมีประสิทธิภาพ 4. กำจัดข้าวเรือจากการทำนาฤดูที่ผ่านมา 	★	★	★	★
2	การใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสูง - ใช้อัตราปลูกตามคำแนะนำ - มีการตรวจตัดพันธุ์ปนในแปลงนาระหว่างข้าวเจริญเติบโต	<ol style="list-style-type: none"> 1. ตรงต่อพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรเลือกปลูก 2. สามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและการใช้ปัจจัยการผลิตได้ตามศักยภาพของพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก 3. คุณภาพผลผลิตข้าวเปลือกมีคุณภาพตรงตามพันธุ์ที่ระบุ 4. สามารถได้ผลผลิตตามศักยภาพของพันธุ์ข้าวที่ระบุ 5. การใช้อัตราปลูกตามคำแนะนำจะมีจำนวนต้นข้าวในนามิ จำนวนที่เหมาะสมในการแตกกอ และควบคุมวัชพืช 6. สามารถประหยัดค่าเมล็ดพันธุ์ได้โดยตรง 	★	★	★	★
3	การป้องกันกำจัดวัชพืชอย่างมีประสิทธิภาพ - มีการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม - กรณีมีการใช้สารเคมี จะต้องใช้	<ol style="list-style-type: none"> 1. กำจัดวัชพืชที่จะแข่งขันกับข้าวในนา ทำให้ข้าวมีการเจริญเติบโตที่สมบูรณ์และสม่ำเสมอ 2. กรณีมีการใช้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ จะสามารถทำให้ประหยัดต้นทุนและการกำจัดวัชพืชมีประสิทธิภาพสูง 		★		

ที่	หลักการปฏิบัติที่ดีในการปลูกข้าว	ประโยชน์ที่ได้รับ	ประเด็นที่ส่งผลต่อการลดต้นทุน			
			ลดอัตราเมล็ดพันธุ์	ลดสารเคมีกำจัดศัตรูพืช	ลดการใช้ปุ๋ยเคมี	ลดแรงงาน
	อย่างถูกต้อง ทั้งชนิด เวลา และอัตราตามคำแนะนำที่กำหนด					
4	<p>การป้องกันและกำจัดโรค แมลงอย่างมีประสิทธิภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตรวจสอบแปลงอย่างสม่ำเสมอ - มีการตรวจสอบแปลงก่อนมีการใช้สารเคมี - กรณีมีการใช้สารเคมี จะต้องใช้อย่างถูกต้อง ทั้งชนิด เวลา และอัตราตามคำแนะนำที่กำหนด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสำรวจแปลงนา จะทำให้เห็นสภาพการเจริญเติบโต และการเข้าทำลายของโรคและแมลง ในระยะต่าง ๆ และสามารถตัดสินใจใช้สารเคมีก่อนการสถานการณ์การระบาดรุนแรง และทำความเข้าใจเสียหายต่อผลผลิต 2. การป้องกันโรคและแมลงสามารถตรงกับสถานการณ์จริง 3. การเลือกใช้สารเคมีตามหลักวิชาการจะทำให้ประหยัดต้นทุน สามารถป้องกันกำจัดโรค หรือ แมลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ 				
5	<p>การใช้ปุ๋ยสำหรับนาข้าวอย่างถูกต้อง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควรใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมี - มีการวิเคราะห์ดินก่อนการใช้ปุ๋ยเคมี - ควบคุมระดับน้ำก่อนการหว่านปุ๋ย - การใช้ปุ๋ยเคมีต้องใช้อย่างถูกต้อง ถูกอัตรา และถูกเวลา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะทำให้ดินมีโครงสร้างที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช และต้นกล้าข้าวจะมีความแข็งแรง 2. การวิเคราะห์ดินจะทำให้รู้ระดับความอุดมสมบูรณ์ของดิน และเลือกใช้ปุ๋ยที่มีองค์ประกอบของธาตุอาหารตามความต้องการในการเจริญเติบโตของข้าว 3. ระยะเวลาการใส่ปุ๋ยให้ตรงกับความต้องการของข้าว จะทำให้การใส่ปุ๋ยมีประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถทำให้ประหยัดต้นทุนการใส่ปุ๋ยได้อย่างมาก 4. อัตราหรือปริมาณที่ใส่ จะมีผลต่อต้นทุนของเกษตรกรโดยตรง หากใส่มากเกินไปปุ๋ยจะละลายไปกับน้ำ แต่ใส่น้อยเกินไป จะ 				

ที่	หลักการปฏิบัติที่ดี ในการปลูกข้าว	ประโยชน์ที่ได้รับ	ประเด็นที่ส่งผลต่อการลดต้นทุน			
			ลดอัตรา เมล็ดพันธุ์	ลดสารเคมี กำจัดศัตรูพืช	ลดการใช้ ปุ๋ยเคมี	ลด แรงงาน
		มีผลทำให้ได้ผลผลิตต่ำกว่าศักยภาพของพันธุ์ข้าวที่ปลูก				
6	การเก็บเกี่ยวและจัดการหลังการเก็บเกี่ยวอย่างถูกต้องตามคำแนะนำทางวิชาการ	<ol style="list-style-type: none"> ข้าวสุกแก่อย่างสม่ำเสมอและมีคุณภาพดี ไม่มีข้าวร่วงในนามาก มีการสูญเสียในกระบวนการเก็บเกี่ยวและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวต่ำ ได้ผลผลิตสูง 				
7	การบันทึกข้อมูลหรือจัดทำ บัญชีฟาร์ม	<ol style="list-style-type: none"> รู้ต้นทุนการทำงานในแต่ละฤดู รู้รายจ่ายและรายรับเพื่อการพิจารณาลดปริมาณการใช้ ตรวจสอบการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องในกระบวนการทำงานของเกษตรกร 				

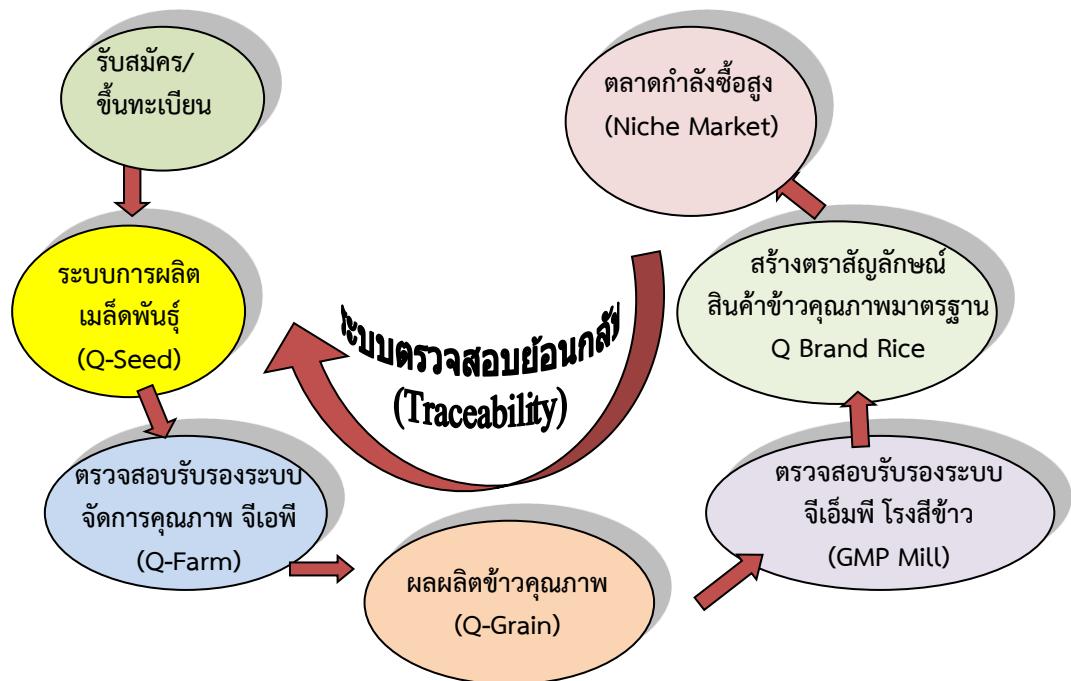
3.4.2 การผลิตข้าวตามระบบ GAP ที่มีความปลอดภัยและคุณภาพได้มาตรฐาน

เป็นพื้นฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนให้กลุ่มเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวที่กลุ่มผลิตได้ คือการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน GAP กลุ่มใช้ระบบการผลิตดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการควบคุมคุณภาพข้าวเปลือกที่สมาชิกกลุ่มผลิต ทำให้กลุ่มสามารถควบคุมคุณภาพข้าวของกลุ่มได้อย่างสม่ำเสมอ สร้างความเชื่อมั่นจากลูกค้าและมีตลาดอย่างสม่ำเสมอ ทำให้กลุ่มและสมาชิกของกลุ่มมีรายได้จากการผลิตข้าวคุณภาพเพิ่มขึ้นจากที่กลุ่มสามารถลดต้นทุนในการผลิตข้าว

การที่เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม สามารถปฏิบัติได้ทั้งการลดต้นทุนการผลิตข้าว และการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการปฏิบัติเพิ่มขึ้นด้วยการผลิตข้าว GAP จากกระบวนการลดและกระบวนการละการใช้สารเคมี ในการปลูกข้าว และหากเกษตรกรสามารถควบคุมพื้นที่และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการปนเปื้อนสารเคมีได้ กลุ่มสามารถพัฒนาขึ้นสู่การผลิตข้าวอินทรีย์ที่เป็นตลาดเฉพาะ (Niche market) เป็นการก้าวขึ้นสู่ระดับการเลิกใช้สารเคมี เป็นเกษตรสีเขียว (Green agriculture) ตามที่วิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.ตู่ อ. ราชสีห์ จ. ศรีสะเกษ สามารถดำเนินการผลิตข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากลได้ในพื้นที่ประมาณ 7,300 ไร่ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพทางการตลาดที่ไม่จำกัดแต่ข้อจำกัดจะขึ้นอยู่กับระบบการผลิตที่ไม่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้ กรณีศึกษาในกลุ่มเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม แสดงให้เห็นว่าหากเกษตรกรปฏิบัติตามหลักการ ลด - ละ - เลิก ตามภาพที่ 1 ของกรมการข้าว จะสามารถพึ่งพาตนเองได้เป็นอย่างดี

3.4.3 การพัฒนาคุณภาพและส่งเสริมการเชื่อมโยงตลาดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

ผลผลิตจากแปลงนาเกษตรกรคือข้าวเปลือก ห่วงโซ่อาหารของสินค้าข้าว (Supply chain) ตั้งแต่ไร่นาของเกษตรกรจะต้องผ่านการแปรสภาพสีเป็นข้าวสาร การจัดการของโรงสีข้าวเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปจากการผลิตข้าวเปลือกของเกษตรกร สินค้าข้าวเปลือกที่มีคุณภาพปลอดภัยและได้มาตรฐานที่ได้จากแปลงเกษตรกรที่ได้รับการรับรองระบบการผลิตข้าว GAP ของกรมการข้าว (Q product) หากนำไปรวมกับผลผลิตข้าวเปลือกทั่วไปที่ได้มาจากเกษตรกรที่ไม่ได้มีการผลิตตามระบบ GAP หากไม่มีการจัดเก็บคัดแยกระหว่างข้าวเปลือก GAP และไม่ใช่ข้าวเปลือก GAP ความเป็นสินค้าคุณภาพของข้าวเปลือก GAP จะสิ้นสุดลง และจะไม่สามารถทำการตลาดเป็นสินค้าคุณภาพเฉพาะ (Niche market) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวได้ ภาพที่ 2 เป็นระบบการผลิตข้าว GAP และการเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบตลาด เป็นกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าข้าว ด้วยขั้นตอนที่แสดงความชัดเจนของการดูแลและควบคุมการปฏิบัติให้เป็นที่เชื่อมั่นตั้งแต่การใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ (Q - seed) นำไปปลูกข้าวภายใต้การปฏิบัติตามระบบ GAP ใน ไร่นา ผลผลิตจะได้รับการรับรองเป็นผลผลิตข้าวเปลือกที่มีคุณภาพ นำเข้าสู่การแปรสภาพด้วยโรงสีที่มีระบบจัดการที่ดีมีการจัดเก็บคัดแยกผลผลิตข้าวอย่างเป็นหมวดหมู่ตามหลักการของการจัดการที่ดีในโรงสีข้าว (GMP rice mill) ผลิตข้าวสารที่ได้รับการควบคุมให้มีคุณภาพได้มาตรฐานจำหน่ายไปสู่ผู้บริโภค กระบวนการควบคุมคุณภาพตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ถึงปลายน้ำ จะสามารถสร้างความเชื่อมั่นจากผู้เกี่ยวข้อง สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าว

ภาพที่ 2 แนวคิดของระบบการผลิตข้าวคุณภาพและการสร้างตราสัญลักษณ์ด้วยการตรวจสอบ และรับรองคุณภาพและการเชื่อมโยงผลผลิตข้าวคุณภาพไปสู่โรงสีข้าวที่มีระบบการจัดการที่ดี

เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการปฏิบัติตามกระบวนการผลิตข้าวตามขั้นตอนของระบบ GAP ข้าว และได้รับการรับรองจากกรมการข้าว ทำให้สินค้าข้าวของกลุ่มได้รับความเชื่อถือคุณภาพจากผู้เกี่ยวข้องด้วยแนวทางของการพัฒนาและส่งเสริมการตรวจสอบและรับรองคุณภาพข้าวให้ได้มาตรฐานของกรมการข้าว ผลผลิตข้าวจากแปลงที่ได้รับการรับรองระบบการผลิตข้าว GAP จะสามารถให้ความมั่นใจได้ 3 ประการ คือ ผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐานตรงตามพันธุ์ข้าวที่ระบุ ผลผลิตปลอดภัยเพื่อการบริโภค และชาวนาผู้ผลิตปลอดภัยในการใช้สารเคมี ทำให้ผู้บริโภคที่เข้าใจและรับทราบถึงข้อดีและประโยชน์ที่เกิดขึ้นของการผลิตข้าวตามระบบ GAP ซื้อหาผลผลิตดังกล่าว และทั้ง 2 กลุ่มใช้หลักการนี้ในการประชาสัมพันธ์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวของกลุ่ม สามารถจำหน่ายผลผลิตข้าวสารได้สูงกว่าราคาข้าวเฉลี่ยทั่วไปในท้องตลาด ตัวอย่างเช่น กรณีข้าวหอมมะลิของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง จะมีราคากิโลกรัมละประมาณ 60 บาท สูงกว่าราคาข้าวหอมมะลิในตลาดทั่วไปที่อยู่ประมาณ 38 - 40 บาท ถึงกิโลกรัมละ 20 บาท กรณีข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุงที่ข้าวจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง มีราคาสูงถึงประมาณ 120 บาทต่อกิโลกรัม ด้วยปัจจัยของความต้องการของผู้บริโภคต่างประเทศและการได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยของกลุ่มจะเป็นการสร้างเชื่อมั่นจากผู้นำเข้าข้าวต่อไป

สถานการณ์ดังกล่าวเป็นทิศทางเดียวกับสถานการณ์ราคาข้าวในตลาดโลก (ตารางที่ 3 - 5) ที่ข้าวเกรดพรีเมียมมีแนวโน้มราคาสูง และการสร้างความเชื่อมั่นด้วยการผลิตที่เป็นระบบมาตรฐาน จะทำให้เกิดความยั่งยืนในการรักษาคุณภาพของชาวนาต่อไป

3.5 การผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหาร

จากกรณีศึกษาระบบการผลิตของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มที่ปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน หรือระบบการผลิตข้าว GAP อย่างต่อเนื่อง มีความมั่นคงในระบบการผลิตทั้งด้านลดต้นทุนการผลิตและการพัฒนาคุณภาพผลผลิตตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคทั่วไปซึ่งใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างมูลค่าสินค้าข้าว ทำให้ชาวนาสมาชิกกลุ่มมีรายได้ที่เหมาะสมเพียงพอต่อการใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุข การผลิตข้าวสามารถตอบสนองทั้งการบริโภคในครัวเรือนและการจำหน่ายเพื่อการสร้างรายได้ ทำให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารของครอบครัวต่อเนื่องถึงความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่าการผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยตามมาตรฐาน GAP สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบบริหารจัดการสินค้าข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย และสมควรใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการผลิตข้าวและชาวนาของประเทศต่อไป

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการศึกษา

4.1.1 กลยุทธ์การพัฒนาการผลิตข้าวปลอดภัย

การบริหารจัดการสินค้าข้าวให้มีคุณภาพปลอดภัย มีความจำเป็นต้องจัดทำเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติโดยชาวนาผู้ปลูกข้าว กลยุทธ์ ลด - ละ - เลิก คือ หลักการพื้นฐานที่กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใช้ในการพัฒนาการผลิตข้าวปลอดภัย โดยการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการลดต้นทุนด้วยการลดการใช้ปัจจัยการผลิตที่ฟุ่มเฟือยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สารเคมีในนาข้าว ต่อยอดด้วยการปฏิบัติตามเทคโนโลยีที่พัฒนาคุณภาพผลผลิตและการใช้สารเคมีที่อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เป็นการละเว้นการใช้สารเคมีในการผลิตข้าว GAP เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีความปลอดภัยและคุณภาพมาตรฐาน ส่วนการเลิกใช้สารเคมีในการปลูกข้าวเพื่อผลิตข้าวอินทรีย์เป็นขั้นตอนสำหรับพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตข้าวอินทรีย์

การผลิตข้าวปลอดภัยตามหลักการผลิตข้าว GAP ชาวนายังสามารถใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีได้ แต่การใช้ชาวนาจะต้องปฏิบัติตามหลักการใช้สารเคมีที่เป็นไปตามคำแนะนำของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ ทำให้การผลิตข้าวตามระบบ GAP เป็นระบบการผลิตที่ชาวนาทัวไปและทุกพื้นที่ของประเทศไทยสามารถปฏิบัติได้

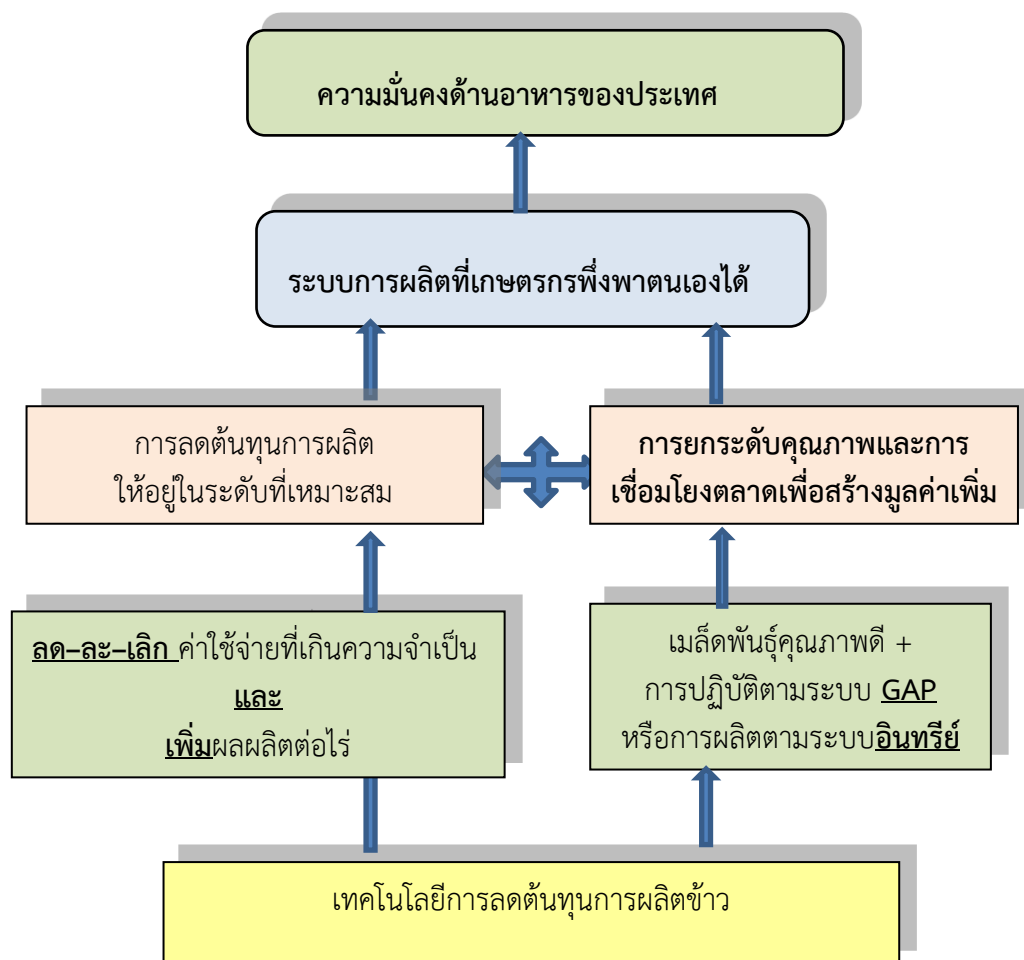
4.1.2 ระบบการผลิตข้าวปลอดภัยเพื่อการพัฒนาการผลิตข้าวและชาวนาอย่างยั่งยืน

ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนของการผลิตข้าว คือปัจจัยที่ทำให้ชาวนาสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากผลการดำเนินงานของกรมการข้าวและการศึกษาจากกลุ่มเกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยพิจารณาจากการที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.คู่อ.ราชไศล จ.ศรีสะเกษ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ที่ไม่ได้รับผลกระทบจากโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลในช่วงปี 2554 - 2556 หลักการพื้นฐานสำคัญ 3 ด้านที่กลุ่มเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มนำไปปฏิบัติประกอบด้วย

- 1) การปฏิบัติตามเทคโนโลยีการลดต้นทุนการผลิตข้าว
- 2) การพัฒนาคุณภาพข้าวด้วยการผลิตตามระบบ GAP
- 3) การผลิตข้าวคุณภาพและการเชื่อมโยงตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่า

หลักการ 3 ประเด็นมีส่วนสนับสนุนให้ชาวนาทั้ง 2 กลุ่มมีความมั่นคงในอาชีพทำนา สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข การลดต้นทุนการผลิตเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาระบบการผลิตไปสู่การผลิตข้าว GAP ที่มีความปลอดภัยและคุณภาพมาตรฐานเพราะเป็นการลดการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างฟุ่มเฟือยและละการใช้สารเคมี ผลผลิตข้าวปลอดภัยสามารถเชื่อมโยงไปสู่ระบบตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าข้าวด้วยคุณภาพที่ผู้บริโภคเชื่อมั่น จะเป็นแนวทาง

สำคัญที่ทำให้ชาวนาสามารถพึ่งพาตนเองได้และเป็นพื้นฐานของความมั่นคงด้านอาหารของครอบครัวต่อไป ตามความสัมพันธ์ที่แสดงไว้ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของเทคโนโลยีการลดต้นทุน การผลิตข้าวคุณภาพ และความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย

4.1.3 ความปลอดภัยของสินค้าข้าวและความมั่นคงด้านอาหาร

ความปลอดภัยของสินค้าข้าวเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักความมั่นคงด้านอาหารตามหลักสากลและการดำเนินงานพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าวปลอดภัยจะสามารถทำให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารได้จะต้องมีการพิจารณาถึงผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจให้แก่เกษตรกรผู้ผลิต ผลจากกรณีศึกษาของกลุ่มเกษตรกรที่ปฏิบัติตามขั้นตอนของการผลิตข้าวปลอดภัยตามมาตรฐาน GAP สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการผลิตข้าวที่ได้รับผลตอบแทนอย่างเหมาะสม ทำเป็นปัจจัยสนับสนุนให้มีความมั่นคงด้านอาหารของครอบครัวและชุมชนได้ ระบบการผลิตข้าว GAP สามารถปรับใช้ได้กับชาวนาในทุกภูมิภาคของประเทศ ดังนั้นจึงสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาการผลิตข้าวและชาวนาในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานของความมั่นคงด้านอาหารของประเทศต่อไป

4.2 ข้อเสนอแนะ

4.2.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

เพื่อพัฒนาให้การผลิตข้าวคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานสามารถเป็นพื้นฐานให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร นโยบายที่ภาครัฐต้องขับเคลื่อนให้เป็นผลเป็นรูปธรรม คือ ประเด็นดังต่อไปนี้

1) กำหนดนโยบายระยะยาวเพื่อการลดต้นทุนการผลิตข้าวและพัฒนาคุณภาพข้าวไทยตามระบบการผลิตข้าว GAP เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออกตามระบบตลาดสากล การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาชาวนา ต้องใช้มีการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องให้ชาวนาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ใช้หลักการพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงผสมผสานกับหลักลด - ละ - เลิกการใช้สารเคมี ของกรมการข้าว เป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติของชาวนา ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการปรับปรุงบำรุงดินด้วยสารอินทรีย์เพื่อลดปริมาณการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี เพื่อคืนความสมบูรณ์สู่ผืนดินที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะเพิ่มผลผลิตต่อไร่ในการปลูกข้าวของชาวนา การลดต้นทุนและการผลิตข้าวคุณภาพมาตรฐานคือพื้นฐานที่ทำให้ชาวนาสามารถพึ่งพาตนเองได้ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของการเกษตรยุคใหม่

2) การส่งเสริมให้องค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการผลิตและการตลาดข้าวของท้องถิ่น โดยกำหนดให้แต่ละท้องถิ่นต้องมีโครงการสนับสนุนงานข้าวของท้องถิ่นอย่างน้อยท้องถิ่นละ 1 โครงการ โดยอาจออกเป็นระเบียบตามแนวทางที่ภาคราชการสามารถดำเนินการได้ ให้ทุกชุมชนมีการนำร่องพัฒนากลุ่มเกษตรกรโดยใช้รูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านอุ่มแสง ต.คู่อ.ราชไศล จ.ศรีสะเกษ หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเขากลาง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มมีการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพตามระบบ GAP ข้าว เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างมูลค่าสินค้าข้าวและการสร้างความเชื่อมั่นจากผู้บริโภค

3) กำหนดให้มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรเป็นมาตรฐานบังคับ เพื่อให้เกษตรกรทุกราย และโรงสีทุกแห่งต้องเข้าสู่ระบบ โดยให้มีผลในระยะเวลา 5 ปี เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีระยะเวลาในการปรับตัว และพัฒนาการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด เป็นการพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าข้าวของประเทศอย่างเป็นระบบ รวมถึงสินค้าเกษตรอื่น ๆ การผลิตข้าวปลอดภัยเป็นหลักการที่เกษตรกรยังคงสามารถใช้สารเคมีในแปลงนา ด้วยสถานการณ์ของการทำนาในประเทศไทย ยังคงต้องพึ่งพิงสารเคมีไม่สามารถผลิตแบบอินทรีย์ได้ทั้งหมด เพราะผลผลิตจะไม่เพียงพอกับการบริโภคและทำให้เกิดสถานการณ์ความไม่มั่นคงด้านอาหาร ดังนั้นการผลิตข้าวด้วยระบบ GAP จึงเป็นทางเลือกให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติเพื่อให้รู้พิษภัยของสารเคมีและมีการใช้อย่างถูกต้องเพื่อปลูกข้าวที่ปลอดภัยทั้งชาวนาผู้ปลูกข้าวและผู้บริโภคข้าว

4) การปรับโครงสร้างหน่วยงานราชการให้มีหน่วยงานเดียวรับผิดชอบสินค้าข้าว ตั้งแต่ผลิตจนถึงการตลาด เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบการผลิตและการตลาดข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถบริหารจัดการสินค้าข้าวได้อย่างเป็นระบบและครอบคลุมในมิติที่ตอบสนองทิศทางกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างครบถ้วน เพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารของประเทศได้อย่างยั่งยืน

4.2.2 ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

การปรับเปลี่ยนด้านกฎหมายต้องใช้เวลาในการดำเนินการ ข้อเสนอต่อไปนี้ คือ สิ่งที่ภาครัฐต้องดำเนินการ คือ

1) การลดต้นทุนการผลิตข้าว การเพิ่มผลผลิต เป็นการดำเนินงานที่ต้องขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในระบบการผลิตข้าวของไทย เป็นหน้าที่ของประชาชนคนไทยทุกภาคส่วนที่ต้องให้การสนับสนุน ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงคือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งในส่วนของงบประมาณและบุคลากรที่รับผิดชอบให้มีความพร้อมในการเข้าดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องด้วยการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีตามต้นแบบที่กรมการข้าวได้พัฒนาขึ้น

2) การพัฒนาและยกระดับคุณภาพผลผลิตข้าวไทยด้วยระบบจัดการคุณภาพ GAP เป็นที่ตระหนักแล้วว่าแม้ว่าเกษตรกรจะพยายามลดต้นทุนการผลิตในการปลูกข้าว แต่ด้วยราคาปัจจัยการผลิตจะทำให้ต้นทุนของไทยไม่สามารถลดได้ต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ประเทศไทยควรต้องเร่งพัฒนาและยกระดับคุณภาพข้าวให้สูงขึ้น การตรวจสอบและรับรองการผลิตข้าวตามระบบ GAP ปัจจัยที่ไทยจะต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง และใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างชื่อเสียงข้าวไทยให้เป็นที่ยอมรับและได้รับความเชื่อถืออย่างยั่งยืน

3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักและความจำเป็นในการปรับตัว เนื่องจากภาครัฐที่มีข้อจำกัดด้านอัตราค่าจ้างและงบประมาณ ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ทั้งนี้ท้ายที่สุดคือชุมชนในภาพรวมจะเป็นผู้ได้รับผลจากการดำเนินงานทั้งหมด การเสริมสร้างให้ชุมชนมีองค์ความรู้ สร้างและพัฒนาผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ไปสู่สมาชิก จะเป็นอีกเงื่อนไขที่สนับสนุนความสำเร็จในการพัฒนาทุก ๆ เรื่อง

4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนในการพัฒนาการเกษตรสร้างสรรค์ ภาครัฐมีความพยายามที่จะพัฒนาและส่งเสริมให้ระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยเป็นแนวคิดที่มีความสมดุลในมิติของ 3 P คือ Profit People และ Planet คือ เกษตรกรควรต้องได้รับผลตอบแทนอย่างเหมาะสม สามารถสนับสนุนความมั่นคงด้านอาหารของสังคม และต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่เป็นสมดุลของทั้ง 3 มิตินี้จึงจะเกิดความยั่งยืน (Sustainable) ที่เป็นวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการเกษตรในโลกปัจจุบัน การผลิตข้าวด้วยระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมควรได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน และผู้บริโภคโดยการสนับสนุนสินค้าข้าวดังกล่าวด้วยระบบ PES (Payment Ecological System) ภาคเอกชนและภาคประชาชน ร่วมรับผิดชอบ โดยซื้อสินค้าข้าวที่มีราคาสูงขึ้นเพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวด้วยระบบที่ไม่ทำลายระบบนิเวศน์ มีรายได้ที่เหมาะสมและมีกำลังใจในการทำการเกษตรที่ดูแลสภาพแวดล้อมไม่ให้เกิดมลพิษ ภาครัฐควรต้องเป็นผู้ริเริ่มในจัดทำระบบที่สร้างความเชื่อมโยงและนำเสนอสินค้าข้าวไปสู่ภาคเอกชนและผู้บริโภคเพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการสนับสนุนระบบดังกล่าว

5) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการผลิตข้าวเพื่อตลาดเฉพาะ (Niche Market) เช่น ข้าวอินทรีย์ ข้าวสิ่งประดิษฐ์ทางภูมิศาสตร์ ข้าวปลอดภัยเพื่อการบริโภค สินค้าข้าวที่ผลิตด้วยวิถีธรรมชาติตามแนวทางของเกษตรสีเขียว (Green agriculture) หรือแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีภูมิคุ้มกันที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาแบบยั่งยืน สร้างตราสัญลักษณ์ (Brand) ด้วยเรื่องราว (Story) เพื่อสร้าง

มูลค่าให้กับสินค้าข้าวด้วยระบบดังกล่าว การผลิตต้องควบคุมให้มีคุณภาพได้มาตรฐานตามระบบจัดการคุณภาพที่เกี่ยวข้องและได้รับการตรวจสอบและรับรอง สังคมไทยมีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่มีข้าวเป็นองค์ประกอบ มีประเพณีที่สามารถผสมผสานเข้ากับชุมชนสร้างเป็นตำนาน และบอกกล่าวไปสู่ผู้บริโภคที่ต้องการบริโภคหรือจัดหาสินค้าที่มีเรื่องราว หรือตำนาน เป็นการบริโภคแบบสุนทรีย์ อารมณ์ (Mood consumption) หรือเป็นของขวัญสำหรับโอกาสต่าง ๆ จะทำให้สินค้าข้าวสามารถเพิ่มมูลค่าขึ้นจากการเป็นข้าวสารเพื่อการบริโภคธรรมดา

6) ระบบบริหารจัดการสินค้าข้าวเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย อาจใช้เป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างความร่วมมือของภูมิภาคเพื่อการพัฒนาการผลิตข้าว เพื่อเป็นพื้นฐานของความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน เช่น ความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการวิจัยและพัฒนาการผลิตข้าว การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเชื่อมต่อระบบการขนส่ง เช่นระบบการเชื่อมต่อสำหรับเขต Mekong GMS หรือ การเทียบเคียงมาตรฐานสินค้าเกษตรและข้าว เช่นการพัฒนามาตรฐาน ASEAN Rice GAP เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมการข้าว สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว. ยุทธศาสตร์กรมการข้าว ปี 2554 – 2559 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.brps.ricethailand.go.th> (2554).
- กรมการข้าว. การลดต้นทุนการผลิตข้าว. สำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว, 2555.
- กรมการข้าว. รายงานผลการดำเนินงานโครงการสำคัญของกรมการข้าว. สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ข้าว, 2556.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2556 - 2559). คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์, 2555.
- กองบรรณาธิการ. ผวาภัยฟู้ดโครซิสสะเทือน 100 ล.คน [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaipost.net> (15 เมษายน 2551).
- กองอาหาร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. การทบทวนวรรณกรรมอาหารปลอดภัย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dmsc.moph.go.th/net/plan/> (2549).
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. นโยบายจำนำข้าว ผลกระทบต่อความมั่นคง [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://kriengsal.com> และ <http://www.dailynews.co.th/sites/default/files/> (2556).
- บัญชา แสงหิรัญ. วิกฤตการณ์อาหารโลก. ใน ไลฟ์ ออน แคมป์ส. แนวคิดเรื่องวิกฤตการณ์อาหารโลก. มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2551.
- สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. ราคาส่งออกข้าวไทย (FOB price) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thairiceexporters.or.th/> (2552 - 2557).
- สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. บนเส้นทางการจัดการด้านอาหารเพื่อคนไทยทั้งหมด. สำนักวิจัยงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, 2555.
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์มาตรฐานอาหารปลอดภัยสินค้าเกษตรและอาหาร ปี 2553 - 2556. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2553.
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ผลกระทบโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลต่อเศรษฐกิจมหภาคและการพัฒนาอุตสาหกรรมข้าวไทยในระยะยาว. รายงานของคณะกรรมการธิการ การเงิน การคลัง การธนาคารและสถาบันการเงิน [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.senate.go.th> (2556).
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ราคาสินค้าเกษตรรายเดือน : ข้าวเปลือกเจ้า, ข้าวหอมมะลิ, ข้าวเหนียว. ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oae.go.th> (2549 - 2554).

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ราคาสินค้าเกษตรรายเดือน : ข้าวเปลือกเจ้า, ข้าวหอมมะลิ, ข้าวเหนียว. ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oae.go.th> (2557).

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. สถิติการเกษตรของประเทศไทย [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oae.go.th> (2552 -2556).

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สถิติพื้นฐานที่สำคัญของประเทศ. กรุงเทพฯ, 2551.

อัมรา เวียงวีระ และคณะ. รายงานผลการดำเนินงาน ปีงบประมาณ 2554 โครงการหมู่บ้านชุมชนต้นแบบการลดต้นทุนการผลิตข้าว. สำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว กรมการข้าว, 2554.

Al India Rice Exporter Association (AIREA). Statistic Data International Rice Price [Online]. Available from: <http://www.airea.net> (2013).

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – สกุล	นางสาวลัดดา วิริยางกูร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2520	วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขา พืชไร่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. 2531	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา Seed Technology Mississippi State University ประเทศสหรัฐอเมริกา
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2526	นักวิชาการเกษตร 3 ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 5 จังหวัดลพบุรี กรมส่งเสริมการเกษตร
พ.ศ. 2530	นักวิชาการเกษตร 4 ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 11 จังหวัดร้อยเอ็ด กรมส่งเสริมการเกษตร
พ.ศ. 2534	นักวิชาการเกษตร 5 ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 19 จังหวัดชลบุรี กรมส่งเสริมการเกษตร
พ.ศ. 2539	นักวิชาการเกษตร 6 กองขยายพันธุ์พืช กรมส่งเสริมการเกษตร
พ.ศ. 2541	นักวิชาการเกษตร 7ว กองขยายพันธุ์พืช กรมส่งเสริมการเกษตร
พ.ศ. 2551	นักวิชาการเกษตร 8ว สำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว กรมการข้าว
พ.ศ. 2554	นักวิชาการเกษตรเชี่ยวชาญ สำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว กรมการข้าว
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้เชี่ยวชาญด้านมาตรฐานการรับรองข้าว สำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว กรมการข้าว